

VÁLASZIRAT

A BUKARESTI ROMÁN IFJAK MEMORANDUMÁRA

ÍRTA

DR. MOLDOVÁN GERGELY

EGYETEMI NYILV. RENDES TANÁR

*

KOLOZSVÁRT
AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJA
1891

I.

Egy pár szót előzményül.

Mikor néhány erdélyi kivándorlott: Ciurcu, Sacasan és társai 1885-ben Romániában kiadták volt azt az örökre szégyenletes proklamációt, a melyben minket erdélyi románokat hűtlenségre, a közrend felforgatására, valóságos lázadásra hívtak fel, B r a t i a n Jon akkori román miniszterelnök, az illetőket Románia területéről nyomban kiutasította, a román képviselőházban pedig ezen emlékezetes szavakat intézte az őt meginterpelláló Cogalniceanhoz:

„Ha az erdélyi románoknak a magyarokkal elintézni valóik vannak, intézzék el ügyeiket saját hazájuk földjén, ne éljenek vissza Románia vendégjogával, ne okozzanak nekünk nehézségeket, ne tegyék ki Romániát komplikációknak, a melyek a szabad román királyságot veszélybe sodorhatják.”

És Ciurcu úr, társaival egyetemben, akkor is a mi nevünkben lépett fel; a mi bajainkat ott a szabad Románia területén elviselhetetleneknek találták, következőleg jónak látták, minket arra biztatni, hogy királyunk, hazánk és alkotmányunk ellen fegyvert emeljünk s bajainkat fegyver és durva erőszak útján orvosoljuk.

Senki sem kérte fel Ciurcut és társait arra, hogy minket, a kik királyunkhoz, hazánkhoz, intézményeinkhez hűséggel viseltetünk, oly durva módon kompromitáljanak és senki Erdélyből nem mozdította még ujját sem a proklamációra, mely ezer meg ezer példányban nyomult be határainkon, a művelt Európába.

És a míg Bratian Jon állott a román király koronája mellett első tanácsosként, addig valóban úgy látszott, hogy Románia felfogta hivatását és saját ügyei után lát.

1888-ban Bratian Jon hatalmát a vad, a nyers erő alkotmányellenes úton és módon megtörte. A memorandum szerint keleten „a civilizáció és rend őrei gyanánt” szereplő románok botokkal, vasvillákkal, löfegyverekkel felkészülve, behatoltak a képviselőházba, a teremőrt lelőtték, a kormányt, a parlamentet szétkergették; bezúzták a király ablakait; a civilizáció és a rend emberei az orosz cár nevében földet követelve, szétszakították saját alkotmányukat, mint haszontalan papírt, a melynek csak addig van értéke, a míg az ó-konzervatívok kormányozzák a szabad Romániát.

Megfélemlítették a törvényhozást, a kormányt, a királyt, Bratian Jonra gyilkos revolvert sütöttek el, békeidőben, tisztán pártszempontból és átvették a kormányt azok, Catargiu és társai, a kik ezen alkotmánytiprásokat végrehajtották és a kik Romániában a hatalmat most is birtokolják törvénytelen úton.

És azóta, a mióta Bratian Jon a szabadelvűek vezére elhagyta miniszteri székét, Románia gyűlhelye lett sok kétes existenciának, veszedelmes áramlatoknak. Minden burján kiczikázott és szépen díszleg.

Az egymást követő gyenge kormányok nem mer-tek ellenállani annak a sovínisztikus, vagy jobban mondva irredenta áramlatnak, a melyet Bratian Jon megtört volt és nem állottak ellent azért sem, mert szerettek minket kompromittálni; olyan színben fel-tüntetni, mintha mi, erdélyi románok, összes püspö-keinkkel, intelligenciánkkal az orosz érdekeket haj-hászó romániai kormányok rendelkezésére állanánk.

Megalakították a ligát; kiadták a memorandu-mot, dolgoznak szóval a mi nevünkben, kompromit-tálnak lépten nyomon Európa előtt, magyar polgártár-saink előtt, hogy elvágják visszavonulási útainkat s hogy mi egészen abban az oroszos körben mozogjunk, mi görög katolikusok és egy önálló más hazának független polgárai, a kikre nézve semmi sem oly un-dort keltő, mint az a játék, a melyet Catargiu és társai a román elemmel űz a szlávizmus érdekében.

Mi erre a mozgalomra felhatalmazást nem adtunk senkinek. Sem arra senkit fel nem bátorítottunk. Sem püspökeink, sem a román birtokosság, sem egyáltalá-ban a román nép Erdélyben nincs összekötetésben sem a ligával, sem a memorandum íróival, terjesztői-vel és vallom, hogy az erdélyi románság megdöbbenés-sel vette azt a memorandumot nem csak azért, mert arra senkinek mandátumot nem adott, hanem azért is, mert abban királyáról idegenül, tiszteletlenül em-lékeznek meg, püspökeinket meggyalázzák, alkotmányos, szabad intézményeinket kicsinylik és hazudoznak állapotokról és viszonyokról, a melyek egyáltalán nem léteztek és nem léteznek.

Nekünk itt a magyar állam földén, a kik jó ro-

mánok, de jó hazafiak és hűséges alattvalók vagyunk és akarunk maradni, tiltakoznunk kell az ily rágal-mak, visszaélések ellen; isten és ember előtt ki kell nyilvánítanunk, hogy ezen hűtlenséget szító elemekkel semmiféle összeköttetések nincsenek. Magyar és román között lehetnek félreértések, talán súrlódások vagy kellemetlenkedések, hiszen ilyenek ti közöttetek is vannak, a kik ma oroszos, holnap német, azután ismét román irányban haladtok; de azok reánk tartoznak. Kiegyenlítjük vagy elsimítjuk azokat mi itthon; előttünk semmi út nincs elzárva, gyülekezhetünk, beszélhetünk, írhatunk, mert sajtónk szabad; belügyeinket tehát ki nem adjuk sem Európának, annál kevésbé ti nektek bukaresti ifjak, hogy azokat elintézzétek. Nekünk van nemzeti párt-komiténk (N.-Szebenben), van parlamentünk, koronánk, kormányunk; vannak politikusaink, a kik soha sem folyamodtak segélyért Románia ifjaihoz. És ez a megdöbbenés az erdélyi románságnál kifejezésre is talált. — A n.-szebeni román választási komité kikérdezése után Diakonovics Kornél a „Rom. Revue”-ben kijelentette, hogy a memorandum írói szerencsétlenül csinálták meg azt az iratot. Az adatok nem valók, az összecsoportosított tények szerencsétlenül vannak összeállítva, látszik, hogy a memorandum készítői „oly egyénektől kaptak információt, a kik innen vándoroltak ki Romániába s a kik elfogulatlanul nem nyilatkozhatnak állapotainkról.”

Maga a Tribuna is (65. szám) beismeri a memorandum adatainak pontatlanságát. De mint a ki egy erkölcstelen, hazaáruló politikának áll a zsoldjában, azt a tanácsot adja nekünk, hogy mi a memorandum

hazudozását illetőleg „taktikából” hallgatni tartozunk. Ez nem moral; ez a moral csak a Tribuna köreiben irányadó. Nem hallgatunk el sem taktikából, sem semmiféle más szempontból. Nem! mert hazudozásokkal nem engedjük, hogy minket erdélyi románokat bemocskoljanak. Nem akarunk Európában hazudozások árán jutni kétes értékű eredményekhez. Mi románok itt nem vagyunk maffia, erkölcstelen titkos társaság, a melynek tagjai saját kihágásaikra, bűneikre nézve szolidaritást, örök némaságot fogadnak. Hát ez volna a szabad-akarat nyilvánítás? Vaknak, némának, csendes butaságot színlelőnek kell-e lennünk azért, mert valakinek a taktikája így követeli?

A memorandumot tehát Magyarországon, a tribunistákat kivéve, minden román elítéli; elítéljük azért, mert ügyünket kompromittálja, helyzetünket, társadalmi érintkezéseinket megnehezíti.

Ezt az ismételt megszegyenítést, hazafiságunk és hűségünk ezen ismételt megsértését visszautasítjuk.

Ennyit előzményül. Mint román és mint a magyar állam polgára szóljak most a bukaresti román ifjúsághoz

II.

Testvérek, szomszédok! Mi erdélyi románok vetük és elolvastuk a memorandumot, a melyet ti, Európa legifjabb egyetemének polgárai, több nemzet nyelvén közrebocsátottatok, hogy ismertté tegyetek egy anomali at, a mely komoly figyelmére érdemes mindazoknak, a kik kontinensünk szociális haladása iránt érdeklődnek. Szerintetek egy konfliktusról van szó, mely az osztrák-magyar monarchia kebelében a román kulturális irány, mely emberiségében és szabadelvőségében egészen modern és a magyar kultúrtörékvés között támadt, mely szerintetek az európai természetre, vérmérsékletre egészen idegen lefolyású. És felszóltok azért, mert féltetek, ne hogy ezen konfliktusból esetleg oly bonyodalmak támadjanak, melyeknek súlyos, nagy horderejű következményeit ma belátni sem lehet.

Mi, magyarországi románok, szerfelett tudunk örvendeni annak, hogy függetlenségtek, állami önállóságtok alig tizenharmadik esztendejében már annyira megerősödtetek, közigazgatástokat, igazság-, tan-, had-, ipar- és kereskedelmi ügyeiteket annyira rendeztétok, társadalmi problémáitokat annyira megoldottátok, nyelveket, irodalmotokat annyira gazdagítottátok, viszo-

nyaitokat idegen államokkal annyira rendeztéték; szóval ti otthon minden téren annyira kemény lábon álltok, hogy rátok nézve nem maradt más hátra, mint beleegyedni egy veletek szomszédos, rátok nézve idegen, de barátságos nagy állam belügyeibe, annak egyes belügyi kérdéseit tisztázni akarván. És ezen örömünk annál nagyobb, mert mint látszik, ti testvéreinket már boldogoknak tudjátok Beszarábiában, Bukovinában, Mazedoniában, Epirusban stb.; hogy már rájöttetek arra, miszerint az orosz, osztrák, görög és török uralom egyenként vetélkedik a román aspirációk támogatásában, egyedül a magyar uralom az, mely a román elemet végpusztulással fenyegeti.

Mi senki részéről, bár román legyen ő, el nem ismerjük a jogot, hogy belügyeinkbe avatkozzék. Annál kevésbé ismerjük el részletekről, a kik egykor a magyar állam fényében sütkéreztetek s a kik mai kultúrátok fundamentumait tőlünk bírjátok. Másnak inkább, de nektek semmi áron nem engedhetünk jogot kultúránk, intézményeink és állapotaink elbírálására, mert szenvedéyeitek, elfogultságtok nemcsak vakká tesz minden iránt a mi magyar, de kultúrátok sem oly fejlett, hogy a magyar állam szabadelvű intézményeit valóban felfogjátok és megismerjétek. Mi a ti belügyeitekbe nem avatkozunk; tizenhárom év óta, mióta önálló független állam vagytok, ezen függetlenségetekét mindig respektáltuk. De ti nem tesztek hasonlóképpen, s ez azt a gondolatot érleli meg bennünk, hogy fiatalságtok miatt még nem vagytok teljesen tisztában a tartozó kötelességgel más önálló államokkal szemben. Bár ünnepélyesen tiltakozunk az ilyen

meggondolatlan és hívatlan beavatkozás ellen, elfogadjuk a tényt; szembeszállunk vele, mert hisszük, hogy a közjó, éppen a románság érdekében történik, ha a helyzetet megvilágítjuk s az európai közvéleményt, * a valódi tényállást illetően kellően informáljuk.

Mindenesetre mi is szükségesnek és fontosnak találjuk, hogy mindazok, a kik a jelenkor társadalmi kérdéseit bírálni, és elemezni vannak hivatva, kellő aprólékossággal és részletességgel ismerkedjenek meg mindazzal, a mi ezen művelt kontinensen történik és súlyt fektetünk erre azért, mert ezen hivatottak ily úton megtudják, hogy ti a mások rendezett szénája forгатásához fogtok, mikor otthon igen sok rendezni valótok volna s hogy ti keleten a magatok iránti kötelességgel sem vagytok egészen tisztában, nemhogy az európai érdekeknek kellően szolgálni, s a béke időnek rendkívül hasznosságát felfogni tudnátok. így ki lesz derítve s a világ megtudja, hogy tizenhárom éves függetlenség után, huszonötéves alkotmánynyal, még fejletlen intézményekkel, éppen kezdetleges kultúráttal nincs jogotokban megbírálni minket, a kik ezer éves alkotmánynyal bírunk és a kik sok meg sok század óta állunk a magyarok oldalán az európai civilizáció, a szabad eszmék és alkotmányosság szolgálatában.

A mi ügyünk igazságát nem féltjük semmitől és senkitől. A míg ti ezen előttetek ismeretlen, vagy általatok félreismert kérdést a mécsesnek homályos, bizonytalan világával világítjátok be, én a napnak a világával fogok dolgozni, mely az alakot a maga teljében mutatja be. Nem akarunk mi sem egyebet, mint tisztázni egy helyzetet, a mely eddig előttetek is ho-

mályban volt. És e munkánk igen könnyű lesz. Szintérré hozzuk a tényeket és azok beszélni fognak, a magyarázatot megadja hozzá maga az ítélő bíró, a közönség. Nyomrúl-nyomra fogjuk kísérni a ti emlékiratokat és nyilatkozni fogunk tisztán és világosan. Nem fogunk szónoki fogásokhoz folyamodni, hogy fen-tartsunk oly állításokat, a melyek nem felelnének meg a tényeknek, az igazságnak.

És a mi legfőbb e kérdésben, mi saját román kútforrásainkat fogjuk felhasználni, nehogy az a vád érhesen bennünket, hogy elfogult magyar kútfők után indultunk, mint a hogy indultatok ti tisztán román elfogult kútforrások után, a melyek czélzatosan, az igazság elferdítésére törekedtek.

És tesszük ezt azért, mert azt akarjuk, hogy világosság legyen; a művelt egyének, biztosak vagyunk benne, érdeklél és rokonszenvvel fogadják a valódi érdekeltek, az erdélyi románság részéről jövő emez őszinte, nyílt és igaz megvilágítását a dolgoknak és állapotoknak.

Mi inkább számíthatunk bizalomra és hitelre, a kik benne élünk az állapotokban, mint ti ott távol tőlünk, a kik rosszakaratú egyénektől veszitek információitokat. Ezen egyének innen gyűlölettel szívükben távoztak el; gyűlölettel saját véreikkel szemben. Ezért gyalázza a memorandum román papságunkat is kímélet nélkül.

III.

Tisztába kell jönni egy kérdéssel, a mely a memorandumban fel van vetve s a mely elfoglal minket egész lényünkben; elfogulttá és vakká tesz a történelem eddigi eredményeivel szemben.

Ez a román nép római és dácziai eredetúsége.

A memorandumban összekötitek a román nép történetét a rómaiak történetével. A rómaiak dácziai történetét folytatjátok a román nép történetében; a kettő tehát voltaképpen egy; a rómaiak dácziai uralma a memorandum szerint sehol sem végződik, hanem folytonosságot nyer a románok uralmában.

És ez a román birtoklás mesés úton, nagy előszeretettel van fentartva. Ázsiai népek jöttek-mentek, de a román nép, elvonulásuk után, mindig birtokos marad Dácziaiában. A góthok, a hunok, az avarok uralma mind semmi, a román nép mindig csak itt van Erdélyben s illetőleg Dácziaiában s itt kapnak minket állítólag a magyarok is a 9-ik század végszakában.

A románok történetét elkezdték 106-ban Krisztás után és kimondjátok, hogy ez a föld a mienk, mert 106-ban a rómaiaké volt s mert azóta állandóan mi bírjuk.

És erősen dicsekedtek a román nép latinságával

római eredetűségével, a mely minket keleten első néppé tesz tisztán azon egyszerű oknál fogva, mert állítólag római utódok vagyunk.

Úgy vagyunk mi ezzel a római eredetűséggel, mint Afrika négerei az utazók színes üvegdarabjaival. A haszontalan, értéktelen portékát mindenek felett becsülik s a ki bírja, az felette boldog. Dölyfössé, hivalkodóvá teszi az a semmiség a négert, mert szeméhez illesztvén zöldnek, veresnek, vagy sárgának látja a világot. Ez a csalódás pedig felette kedves,

Ti ott a román királyságban büszkén veritek melleteket és kiáltjátok Európának, hogy ti r ó m a i a k v a g y t o k .

A francziában, az olaszban, a spanyolban összesen sincs annyi dölyf, mint a mennyi van a memorandum egyetlen aláírójában származása miatt!

De Európának nem álltok elő azzal, hogy miként teljesítették a dicső ősök iránti kötelességeket. Mert hisz tisztult fogalmak szerint, a dicső származás nem csak jogokat, de kötelességeket is ró az utódok vállaira. És hogyan teljesítették és teljesítitek ti a dicső rómaiak iránti kötelességeket?

Miben nyilvánul nálatok a latinság, hogy szolgáltatok ti eddig a latinságot?

Mindig gyűlöltétek azt! Ti ott a Balkánban és a román fejedelemségekben szlávokká, görögökké lettetek; levettétek ruháitokat, eldobtátok nyelveteket, az ősök római vallását megtagadtátok; megszakítottatok Kómával, a művelt nyugottal, a latinság meleg fészkeivel minden összeköttetést, eldobtátok a rómaiak betűit és bevettétek a cyriliket s illetoleg glagolito-

kat; lelketek, szívetek, eszetek, nyelvetek szlávvá és göröggé lett és nem maradt- abban semmi római.

És szégyen, ezerszer szégyen! a „román” (római) nevet bemocskoltátok a rabszolgaság értelmével; a rabot, jobbágyat „r u m â n”-nak neveztétek el a dicső római ősök nagyobb dicsőítésére! (Conv. Lit. 1887. 10.1.)

És hogy teljesítitek ti ma ott a szabad Romániában a latinság iránti kötelességeket? Belefulladtok a szlávizmus érdekkörében. Vallástok a szláv világé, görcsösen ragaszkodtok e miatt a szlávtság babonáihoz, a moszkvai, kiewi oroszok által importált szláv képekhez; nem tudtok kibontakozni, mert nem akartok, a szlávtság hagyományaiból; egyházatok a szabad és független Románia egyháza még ma sem ment Konstantinápoly beavatkozásaitól (Biserică si scoală VII. évf. 1-5. az. ;) e téren semmi érintkezési pontotok nincs a művelt Európával. Elmentek zarándokolni Moszkvába, Kiewbe és megbénítjátok lelkeiteket a szlávstágnak rátok, a római utódokra annyira veszedelmes ostobaságaival.

Mit is mondott csak Maioifescu Titus:

„Kultúránk mai irányában legfőbb bűn a hazugság. Hazugság az áspirációkban, hazugság a politikában, a költészetben, a nyelvtanban és a közszellem minden nyilvánulásaiban.” (Critice 327. 1.) Aztán „műveltség nélkül még ellehet egy nép, de hamis kultúrával bukásra tör.”

És mit mond ti rólatok, szeme fényei a román népnek?

„Ifjúságunk egy része az irodalmi maculatura termelésével, a másik annak elolvasásával tölti idejét.”

„Római eredetűséggel „Mihaiu viteazul, Stefan cel mare”-féle kiáltásokkal ne akarjuk eltakarni lelki szegénységünket és ostobaságainkat.” (ü. o. 385, 430.1.)

És ki volt váljon az a férfi, a ki ily hangon mérésztelt beszélni veletek, ott a román királyságban? Maiorescu Titust is mi adtuk nektek ostor gyanánt, hogy felrázzon abból a lethargiából, 'a melyben sínylettetek. Most a bukaresti egyetemen éppen nektek tart előadásokat, ám kérdjétek meg tőle, mert naponkint talákoztok vele, mi indította őt ezen keserű igazságok elmondására? És ti ezen igazmondásai daczára, miniszterré tettétek, harmadízben is; igaz, hogy akkor Románia nem állott a Catargiu-féle orosz klikk szolgálatában, hanem a művelt nyugot felé hajlott reformjaiban és a közszellem más nyilvánulásaiban.

Mire tehát annyit dicsekedni azzal a római eredetűséggel, a melyet ti most is lépten-nyomon megtagadtok? Miért takarjátok ti be meztelen tagjaitokat azzal az ürességgel, a mely a meztelenséget még feltűnőbbé teszi? Miért nem akartok inkább komoly munka által, modern intézményekkel tényleg szolgálni a latinságnak, az európai kultúrának? Adjatok inkább egy darab földet annak a romániai utódnak és az érette örök időkre lemond a származás csillogó színes üvegeiről.

Ki fogom mutatni, hogy mi itt a magyar állam területén, a magyar nemzet oldala mellett hívebben szolgáltuk a latinságot, mint ti ott a szabad Romániában, és hogy a latinság eszméjét, nem adta nekünk sem szláv, sem a görög, hanem a magyar. A latinos

irányban való működésre nem buzdított minket sem a szláv, sem a görög, hanem a magyar, valaminthogy a magyar szabadította fel nyelvünket is a szláv és görög rabságból; a magyar állított fel nekünk nyomdákat, azok a magyarok, a kikiről itt azt állítjátok, hogy vad ázsiai nép, mely Európa keretébe be nem illik.

A román nép dáciai eredetiségének elméletét magyar historikusok indították meg. Anonymus Béla király névtelen jegyzőjének hátra hagyott munkájának honfoglalási leírásain nyugszik az egész elmélet. (Endlicher Ist. László: Anonymi Belae regis notarii de gestis hungarorum liber, 138-145. 1.) utána magyarok indították meg a latin származást is. Miron Costin és a román fejedelemségek krónikásai (1630-1690) körül magyar kútforrásokat használtak munkáikhoz és Sinkay György, a ki a román dáciai és latin eredetiséget törvénybe iktatta, magyar kútfők után okoskodott és írta meg Cronikáját, a múlt század végén, a mely a román historikusok szentírása lett

Tehát magyarok indították meg ezen leszármazási elméletet. És nem a magyarok indították meg a balkáni eredetiséget. A balkáni eredetiséget a németek hozták forgalomba a múlt század utolsó tizedeiben; a németek tettek további kutatásokat és tartották fenn ezt az elméletet. Thunmann János (Untersuchungen über die Geschichte der östl. europäischen Völker. 1774.) már kételkedni kezdett; a kételyből hit lett, a mely többé meg nem dönthető. (Sulzer Tr. József: Geschichte des transalpinischen Daciens, Bécs 1781. I. k. 101-114. §. – Lásd Engelt is: Geschichte der Moldau um Walachei Halle. 1804.) A román nyelv,

történelem tanúságai szerint, a nyelv és a nép balkáni származású.

A román történészek összekutatták eddig a világ könyvtárait, a görög írókat fenekestül felforgatták, de nem kaptak egyetlen emléket sem, a mely a dácziai eredetiség mellett szólana. A román nyelv alakulási proccessusa ismeretes, minden egyes törvényét és szavát ismerjük, minden szónak eredete tiszta már előttünk és a nyelvben sem kapunk egyetlen emléket sem, a mely dácziai eredetiségünket dokumentálhatná.

Igaz, hogy Traján elfoglalta Dácziaát; igaz, hogy itt római uralom volt, de a harmadik század végével Erdélyben megszűnnek a római emlékek és egyetlen kődarab nem mutatja többé nekünk, hogy ez a föld a románok kezében lett volna. A nyelvnek egyetlen szava sem hozható fel a dácziai eredetiség mellett. Vájjon lehetséges-e, hogy Erdély, Dáczia román népe, több mint hatszáz éven át úgy éljen itt, hogy egyetlen életjelt ne adjon magáról, egyetlen szót ne kölcsönözzön át az itt lakó góthoktól, a hunnok s más átvonuló népek nyelvéből?

A román nép a történelem tanúsága szerint a Balkánban tűnik fel. Görög írók munkáiban balkáni emlékekre akadunk. Legelső kézzel fogható nyelvemlékünk: „Torna, Torna fratre!” (580 körül K. u.), éppen balkáni eseményre vonatkozik (Theofilactus Simoeatánál). Procopius bizánczi Írónál (De aedificiis), Justinian idejéből, dunamelléki román helység nevekre akadunk. A nyelv maga a számnevekre s artikulusra balkáni hagyományokkal, befolyásokkal bír. Ez kétségtelen.

És miután a kétszer kettő igazságával ki van derítve, hogy mindez igaz, vájjon most, mikor a tudomány eredményei előtt minden nép meghajlik, szabad-e nekünk csökönyösen ragaszkodni mesékhez, hazugságokhoz, tisztán taktikából és politikai okokból; tisztán azért, hogy mi a magyarokkal szemben e föld birtokát kimutathassuk?

Mutassatok 106-tól nekem egyetlen lapot Erdély történetéből, a mely e földre nézve a román tulajdonjogot, uralmat és román kultúrát bizonyíthatná és én örök némaságot Ígérek! Mutassatok ti, a kik azt állítjátok, hogy Erdélynek birtoka román volt, egyetlen törvényt, egyetlen fejedelmet, pénzdarabot, egyetlen önálló fegyvertényt, a mely a román uralmat a román törvénykezést, a román törvényhozást bizonyíthatná és akkor győztetek! Mihály vajdának erdélyi szereplését ide ne számítsátok, mert az a ti fejedelmek volt, tehát nem erdélyi szülött; hivatkozzatok a mi román uralmunkra, a kik erdélyiek vagyunk s a kikről azt állítjátok, hogy bírtuk Erdélyt, mint saját országunkat! Ti megakartátok hamisítani a történelmet e tekintetben a, Hurul-féle krónikával, de ezen krónikának hamis, voltát maga a román tudós világ mondotta ki. (Saulescu György: Cronica lui Hum. 1856. – Urechea Al. Schite de ist. lit. rom. 55. 1.) És miért ragaszkodunk mi épen Erdélyhez? Miért követeljük mi, hogy mert Erdély római birtok volt, román birtok legyen? A rómaiak után bírták góthok, hunnok, avarok, magyarok és mégis román birtok volna ő? Miért nem követeljük magunknak inkább a félvilágot, mert hisz a rómaiak a félvilágot bírták?

Miért nem kérünk mi Európától inkább egy nemzetközi bizottságot, a mely előtt jussainkat, mint római birtokokra, a félvilágra kimutassuk? Örült gondolat 106 évi állapotokra hivatkozni. Európa összes államai csak nagy későre kezdtek azután alakulni; egyes népek, nemzetek fegyverrel foglalták el és kerekítették ki határaikat, államokat alkottak és a fegyverjog jogán tényleg hatalmukban vették és bírják. Csak Erdély volna a románoké azon a címen, mert 106-ban római birtok volt?

En és velem együtt a józan románság taktikából a helyi származásra nem adunk semmit. Mi elfogadjuk a kutató tudomány eredményeit s ez a tudomány azt állapította meg, hogy a román néptől a római elemet megtagadni nem lehet, de sem a nyelv, sem a nép nem dácziai eredetű, hanem balkáni.

És ez mit von le a román nép becsületéből? Semmit, épenséggel semmit. Az azonban már erősen jellemezhet minket, hogy van egy rögeszménk, a melyet ki nem verhet belőlünk semmi és senki; hogy mi a helyi eredetűségünket illetőleg fenntartunk egy falsumot és abban a falsumban neveljük ifjúságunkat. A magyarok lemondtak egy nemesebb származásról és elfogadták a fin-ugor rokonságot, egy szegény, halász nçipét. a melylyel dicsekedni épen nem lehetne.

Helyesen jellemez minket Missail Gr., a mikor mondja:

„Rosz történelmet írunk mi . . . A régi vágáson haladunk. Egyik mondta, mindnyájan mondjuk; egyik hibázott, mindnyájan hibázunk; olyanok vagyunk, mint a juhok, egymás után ugrunk. Ne, édes fiam, ne

vizsgálódjál, csak higgy!” (Epoca lui Vasilie Lupul 7-8. 1.)

*

Ellenségünk-e tehát nekünk a magyar a latinság szempontjából? Nem.

Mikor ti önalkotta fejedelemségeitekben szlávul imádkoztatok és énekeltetek, nemzeti fejedelmeitek alatt – szláv nyelven intéztétek el ügyeiteket, – mi itt neki fogtunk az egyházi könyveknek román nyelvre való fordításához.

Már a XV-ik század végén épen magyar befolyás következtében, mert e befolyás kiérzik a nyelvből, lefordítottuk a zsoltár könyvet (Psaltirea Scheiana) és az új-testamentum több részzeit (Voronetzi Codex).

A következő században ti a szláv és görög babonák fertőjében úsztatok; egész lényetekkel kelet világában éltetek, mikor mi az európai civilizáció első benyomásait a reformáció útján átvettük, könyveket nyomtattunk saját nyelvünkön s 1544-ben a román irodalomnak megadtuk az első nyomtatott munkát (Kathechismus).

Mikor ti azt sem tudtátok miféle fán terem a nép nyelve a templomban, Rákóczy György erdélyi fejedelem 1643-ban, a szláv nyelvet kitiltja a román egyházból és a román nyelv használatát rendeli el. (Maior P. Ist. bis. 72 s köv. 1.) És ez a magyar fejedelem 1638-ban Gyula-Fehér várta román nyomdát állít fel és ezzel a román könyveknek újabb sorozata következik.

És mit csináltatok ti ezen áramlattal szemben? Bukaresti metropolitátok, Teodosius, megparancsolta

nekünk, hogy templomainkban a román nyelvet használni ne merészeljük, hanem tartsuk fenn a korábbi állapotokat. (Urechea AI. Schit. de ist. lit. rom. 103-104 l.) De mi a ti szláv és görög szellemű parancsaitokat nem vettük többé figyelembe. A míg ti nemzeti fejedelmeitek alatt voltatok görögök és szlávok és légmentesen zárkóztatok el az európai civilizáció elől, addig mi a magyarok oldala mellett kultiváltuk saját nemzeti nyelvünket és élveztük a nyugati civilizáció áldásait. Igaz, ti is kimondottátok ez időben a román nyelv behozatalát az egyházba (Varlaam metropolita Jassiban). De ez holt betű volt csupán, mert hisz ugyan akkor Jassiban Vaszilie Lupul fejedelem iskolát állít fel, nem a román, hanem a szláv nyelv, kultúra számára s abba Oroszországból szláv tanítókat hozat.

Ti még olvasni sem tudtok latin betűkkel; a latin betűk előttetek teljesen ismeretlen alakok voltak, a mikor mi már latin betűkkel nyomtattunk könyveket és a magyarok útmutatásai mellett megkezdtük ismerni a művelt Európa írásjegyeit. (Fogarasi Istv. Kathechismus, 1648.)

Ti csökönyösen ragaszkodtatok a szlávizmus és bizántizmus összes hagyományaihoz, a mikor mi (1697) megkezdtük Rómával a tárgyalásokat, s kibontakozni igyekeztünk kelet romboló hatásaiból. Mi itt a magyarok támogatása mellett, Rómával egyesültünk, ifjainkat nyugat kultúrájába bevezettük; román ifjak tanultak Rómában, a latinság fészkeben, a hol nemzeti önérzetre tettek szert; és ti mit csináltatok ezen áramlattal szemben? A nyakunkba zúdítottátok a szláv világ babonás kalugerjeit, a kik átjöttek Erdélybe és

elhintették köztünk a konkolyt, melynek átkait ma sem hevertük ki! Ezen ellenségei a latinságnak és nyugati kultúrának vissza akartak minket tartani nyugóttól, üszköt dobtak mi közénk, felperzselték házainkat és mi harczban voltunk testvérekül egymással egy egész századon át. A múlt években, mikor gör.-keleti egyházunk a cyrill-betűkre nézve elhatározta volt, hogy azon betűkkel nem nyomat többé egyházi könyveket s hogy a latin betűket veszi át, az oroszok oldalán ti is ott voltatok s azt kiáltottátok ide át, hogy ez által az orthodox-vallás ellen dolgozunk!

De nektek azért jól fogott az általunk a latinság révén felfogott világosság. Mert míg titeket rabigában tartott a görög és szláv, addig Erdélyben román iskolák emelkedtek. Sinkay magyar kútforrások után megírja történelmét, megadja nektek az egyesülés eszméjét átmegy L á z á r és bevezet a román tanításba, kívándorol a magyar emlőn és tudományon felnevekedett sok meg sok tudós és megteremtik, bajjal ugyan, de megteremtik nálatok az új kort; kinyitja szemeiteket, hogy lássatok és lerakják fundamentmait a mai Romániának, kultúrátoknak.

Avagy nincs-e ez így? Hol lennétek ti bukaresti ifjak ma, ha mi innen a magyar szabadelvűség mellett megférő' román fókusból fel nem rázunk abból a mély álomból, a melybe a szlávizmus és görög befolyás döntött?

Hogy lehetséges az, hogy ti büszke Romániának népe szabad intézmények, nemzeti fejedelmek, saját országotok mellett, mi reánk szorultatok, a kik szerintetek magyar rabigában voltunk? Azt mondjátok, hogy

a törökkel voltatok elfoglalva? De hisz a török nem pusztított nálatok annyit, mint nálunk. Ti a törökkel hamar megalkudtatok, (Oláhország 1418, Moldova 1538-ban), hát bántódástok sem vala nagy; de mi folytonos harczban álltunk a kereszténység ezen ellenségével és védbástyául szolgáltunk keleten a nyugoti civilizáció számára. És mégis, mi itt ezen folytonos harczban ki tudtunk emelkedni a porból; fel tudtunk emelkedni magasabb régiókba, mert a magyar befolyás bevezetett a nyugoti kultúra érdek körébe, a míg ti ott maradtatok a szlávizmus és görög önkény posványában.

És most még ti álltok az erdő felől? Ti, a kik nekünk a múltban, a történelem tanúsága szerint, csak bajt tudtatok okozni? ti a kiknek egész törekvése oda irányult, hogy visszatartsatok nyugat kultúrájától a szláv érdekek számára?

Ti megfeledeztek a romanizmusnak tartozó kötelességekről. Beszárábia! Beszárábia! Ott van a háladatos tér! Beszárábia 114 román községe ma-holnap orosz, és ti bele nyugodtatok abba, hogy orosz legyen! A latinság számára, ott szemeitek előtt, elpusztul néhány százezer román és ti még egy részvétnyilatkozattal sem enyhítitek a haldoklók kínszenvedéseit! Hát az a nép nem a ti veretek? Hát azt nem éppen a ti testetekből vágják-e ki 1878-ban? Ti már azóta elfelejtettetek mindent és Európához nem azokért, hanem érettünk fordultok, a kik a magyar uralom alatt románságunkat nemcsak fenntarthatjuk, hanem a romanizmusnak szolgálatokat is tehetünk? Ne nyugat, hanem kelet felé forduljatok; a románok jajkiáltása arról üti meg Európa füleit, csak a ti füleiteket nem!

Hagyjatok nekünk békét! Ez a felszólalástok is a szlávizmusnak használ. Ez a beavatkozás is a szlávizmus érdekében történt, hogy egy orosz háború minket egyenetlenségben találjon a magyarokkal, a kiknek mi egész kultúránkat köszönhetjük. Ti félre akarjátok vezetni Európát és pereltek a mi nevünkben fogadatlan prókátor gyanánt oly ügyben, a mely egészen a mienk s a melyhez nektek semmiféle közötök nem lehet.

Mi a kötelességünk?

Semmi más, mint meghajolni az igazság előtt, elismerni a tényeket. A tény pedig az, hogy a magyar, a magyar kultúra többet tett értünk, mint a megnyit mi magunkért összesen; s hogy a szláv és görög befolyásnak keserű emlékeknél, rabszolga lánczoknál egyebet nem köszönhetünk. Ne legyünk háládatlanok, körmönfont hazudozásokkal ne bolondítsuk el magunkat és Európát, mert utolérnek és szégyenkezünk kell.

Mindent mondhatunk. Mondhatjuk azt, hogy mi szakítottunk a magyar kultúrával, hogy mi külön román kultúra céljából a francziákhoz szegődtünk, hogy gyűlöljük a magyart lelkünkéből s nem nézhetjük, hogy magyar törvény szentesítse állapotainkat, de hogy a magyar kultúra ne lett volna javunkra, ne lett volna egyedüli istápunk egykoron, ne annak emlőin erősödünk volna meg, azt arczpirulás nélkül ki nem mondhatjuk

IV.

Beszéltek a jobbágyságról, a felszabadulásról. Azt mondjátok, hogy a magyarok minket jobbágyaikká tettek, s ezen rabságból az osztrákok szabadítottak fel. És hozzáteszitek még, hogy a magyar mi hozzánk embertelen volt, ellenségünk volt a honfoglalás óta.

Körülbelül ezt állítjátok. Ismeritek-e ti ez ország közjogát, történetét? És ismeritek-e ti saját hazátok közjogát és intézményeit, történetét a múltban és a jelenkorban? Sem az egyiket, sem a másikat nem ismeritek. Vagy jobban mondva, ti behunyjátok szemeiteket a románság ellen elkövetett bűneitekkel szemben és velünk szemben megerőltetitek azt oly dolgok látásában, a melyek egyáltalában nem léteztek. Ti Európa színe előtt, szemtől szemben az igazsággal, a tettenéréssel, úgy csináltok, mint a cigány, a kit lopásért kergettek s a ki, hogy a világ figyelmét más irányba tejelje, maga kiáltotta, hogy: „Tolvaj!”

Nyitva áll, forgathatjátok hazánk történetét. Az erdélyi App. Comp. Constitutio senki előtt nincs elzárva. Ezen törvénykönyvünk részletesen intézkedik, a román egyházat, jobbágyságot illetőleg. Ezen törvénykönyvünkben foglalt egyes végzések arról tanúskodnak, hogy mi, a magyarok elnyomott népe, saját intéz-

menyeinkkel bírtunk; arról tanúskodik, hogy a magyaroknak védekezniök kellett ellenünk, mert mi gyakran visszaéltünk jogainkkal. (Approb. Const. I. r. VIII. I. Comp. Const. I. r. 1. art. 9. art. stb.)

Erdély törvénykönyvében nincs egyetlen intézkedés, mely a jobbágyot illetőleg embertelen volna. A jobbágyot nálunk mindig embernek nézte a törvényhozás és közvélemény; sorsának javításáról gyakran intézkedett és gyakran kedvezményekben részesítette. 100 firt büntetés volt kiszabva a földes úrra, ki jobbágyainak házasságait megakadályozza. Egy sorsa volt a magyar jobbágyoknak is. A jobbágyságot nálunk nem mi érettünk, románokért tartották fenn; egy szerencsétlen rendszer volt az, mely a többi európai államok keretében még szerencsétlenebb alakban nyilvánult

Iskoláink a jobbágy-gyermekek számára nyitva voltak. Egyik törvényzikkünk nagy büntetést szabott azon földesurakra, kik jobbágy gyermekeiket visszatartották az iskolától. (Gyulafehérv. [1624.] 8. cikkelye 1000 firt büntetés.) Nálunk a jobbágy rendszer fennállása daczára igen sok román szabadult fel és eljutott a legmagasabb polczokra. És ha egyik-másik nemessegre vergődött, soha sem kérdezte tőle többé senki nemzetiségét; nyitva állott előtte minden út és minden tér. A román nemesek és földesurak egyáltalában nem különböztek az ország többi nemeseitől, természetesen a román jobbágyok sem a magyar jobbágyoktól.

És ezen állapotában a dolgoknak, mi itt az általatok hirdetett kegyetlen magyar járom daczára, nem felejtkeztünk el a vallásunknak és nemzetiségünknek tartozó kötelelességeinkről sem. Kimutattam nektek

és ti is tudjátok, hogy mi itt a magyar rabigában kultúrát fejtettünk ki, nyelvünket műveltük, és egyházainkat támogattuk. A magyar törvény és szabadelvűség nem akadályozott minket ezekben!

És mutassatok ti nekem egyetlen népet Európában, a mely a nagy francia forradalom után előbb kimondotta volna a testvériséget, egyenlőséget és a szabadságot, mint a magyar!

Álljunk meg egy kissé e nagy tény előtt.

A világot, a sziveket melegítő, nemzetiséget boldogító nagy eszmék előtt a magyar nemzet tárta fel először országának kapuit! Ide tolult be a napnak első sugara egész fényével, egész melegével.

1848 márczius 15-ike volt a nagy nap, a melyen népeink rabigái lehullottak, széttörték a rablánczok és a nemzetiségek egymást megölelték az egyenlőség és testvériség igaz melegével. Szabadságot, szeretetet lövelt ki akkor Magyarország minden zuga; igaz öröm áradott minden szívben, mert egyenlőkké lettünk. A magyar nemzet az emberben felismerte az embert; a haza lakosságában, a haza polgárát és a polgárookra ruházta összes kincseit. Csillogtunk az ékszerektől mi szegény román jobbágyok! Reánk raktak minden szabadságot a nélkül, hogy kértük volna; egyházainkat teljesen függetlenné, szabaddá tették, a sajtó korlátokat nem ismert, – nem volt mi közöttünk semmi különbség. A magyar törvényhozás a román jobbágyot felmentette összes kötelezettségei alól, földdel ajándékozta meg, emberré tette, polgártársának emelte fel, – megtörtént szóval a nagy csoda, a melyről a román jobbágy nem is álmodott.

Mi részetek volt ti nektek az események eddigi eredményeiben? Ki unszolta a magyart arra, hogy a román jobbágyságot felszabadítsa, magához emelje? Ki parancsolt reá, ki adta meg neki a gondolatot, a lelki erőt ilyen, hazánk összes állapotait felforgató nagy reformokra? Talán akkor is ti fordultatok Európához és rávettétek Európát arra, hogy a magyar állam belügyeibe ily úton beavatkozzék? Nem. A magyar sajtó esze szerint járt el, saját lelki nemessége után indult, s ez által oly tényt követett el, a melyért mi ölk hálával tartozunk. Vagy az osztrákok hozták-e meg 1848-ban szabadelvű törvényeinket? ők hirdették ki Magyarországon márczius 15-dikén a szabadságot?

Ne ferdítsünk, ne hazudozzunk és ne piszkítsuk be magunkat a háládatlanság sarával.

Igaz, – nektek is volt részetek a magyar szabadságharcban. Mi itt a már szabad magyar-földön lelkesültünk a magyarokért; szívünkhöz öleltük a nemes nemzetet, a mely mi belőlünk, szegény jobbágyokból embereket csinált Ságuna és vele együtt az egész román értelmiség a magyar eszmékért lelkesedtünk. Az Unió hívei lettünk és azt hittük már, hogy nincs erő és hatalom, a mely ezt a két népet egymástól elválassza,

És ti elválasztottatok mégis!

Ti is megcsináltatok a forradalmat, mert az orosz önkényt el nem viselhették. 1848 június 21-én utánnunk indultatok a szabad eszmék kimondásában. Islázból kiindult a szabadság, kibontottátok a szabadság zászlóját, és onnan kiindulva bevettétek Bukarestet. Bratian Jon, Rosetti G. A., Balcescu voltak a román szabadeszmék legmegcsontosodottabb kép vi-

selői. De titeket nyomban levert az orosz, felvették a rabigát és hurczoltatok tovább.

És a ti kiűzött embereitek eljöttek ide mi hozánk, fegyvert fogtak a magyar szabadeszmékért. Bem táborában számos román menekült volt, a kik lelkesedtek a magyar szabadelvűségért. A ti menekültjeitek a magyar szabadeszmék érdekében nagy áldozattal román hírlapot alapítottak itt (Boliac Cézár: Espatriatul) és arra törekedtek, hogy a magyar és a román egy legyen! Rosettinek legfőbb vágya volt egyesülni a magyarokkal az oroszok, az osztrákok ellen.

Ki volt hazátok legnagyobb szabadságférfia? Rosetti C. A. megteremtette a mai Romániát, a Kit valódi félisten gyanánt imádtok, a kinek eszméit, testamentumának rendelkezéseit minden perczen megtagadjátok.

Ismeritek-e ti Ghiea Jon, a kitűnő román államférfiú emlékiratait? (Amintiri din pribegie) Mikor az Európához intézett memorandumokat megírtátok, nem ismertétek még, mert akkor a felszabadulásról nem írtok úgy, mint a hogy írtatok.

Ezen emlékiratok feltárják az 1848-ki román eseményeket és mi elborzadunk a sok hitványságtól, a mely közöttetek lefolyt a mi örökös kárunkra.

E szerint Eliade Radulescu eljött Erdélybe, felütötte sátorát N.-Szebenben és mint a bukaresti román forradalmi dictatura egyik tagja magának itt nagy tekintélyt s széles politikai látkört követelt. Ráült a nyakára annak a mi román nemzeti komiténknak és annak szekere rúdját más, ellenkező irányban fordította.

Isten, Eliade, Ságuna, és a szabadság bécsi ellen-ségei tudják, mi történt, de mi egy napon azon vet-tük észre magunkat, hogy minket a magyarok ellen izgatnak, azon magyarok ellen, a kik minket imént a föld minden kincseiben részesítettek. Eliade, ez a vak, magával öntelt és semmiféle más véleményt nem tűrő, gyűlölködő és boszúálló ember fegyvert nyomott Ságuna és a mi kezünkbe és Ságuna a ravasz, és mi, a buták, elfogadtuk azt a fegyvert és felemeltük az ellen a nemzet ellen, a mely nekünk mindent meg-adott, a mire egy szabad polgárnak szüksége van.

Nem csodálkozom Rosetti C. A. kétségbeesésén, a mikor így beszél:

„Addig fogok élni, míg Romániát nem látom meg-tisztítva az oroszról, a töröktől és Eliadtól... Ah, a magyarok, a magyarok! Ám mondd, mikor e nevet hal-lod, nem jó, hogy hamut hints a fejedre? Nem jó, hogy pisztolyt ragadj, elkezdđ Eliadon és végezd ma-gadon! Szégyen és ezerszer szégyen! De mit mondok; átok azokra s ezek közé tartozom én is, a kik eljät-szották a román dicsőséget, hogy ráboruljon a szen-vedések hosszú sora, a szégyenletes rabság! Ah, ha mi valódi román kormány lettünk volna, a dicsőség: felszabadítani a világot a rabságból, nem a magyaroké, hanem a miénk volna. Vagy egyesülvén a magyarok-kal, biztosan bevettük volna Bécset és proklamáltuk volna a közszabadságot. Most pedig reszketünk és igyekszünk a magyar lakmározás morzsáit össze-gyűjteni.”

És ismét: „ ... hogyha meghallgattak volna, ma a romániai oroszok a pokol fenekén volnának, a ro-

mánok pedig a magyarokkal Bécs kapui előtt. Most már késő!” (Rosetti VII. s köv. levele Ghicánál.)

Íme a romániai szabadság megalapítója így gondolkodik a magyarokról. Beismeri, hogy a román jobbagyság felszabadításának dicsősége a magyaroké. És ti ezzel szemben azt meritek ma Európa színe előtt állítani, hogy Rosetti hazudott? Miféle utód, nemzedék az, a mely meghazudtolja hazájának legnagyobb férfiát?

Igen, elküldtetek ide Eliadot és minket kiterelt az útból. Felhasználtattuk magunkat és a mikor a fegyvert felemeltük, Rosetti kétségbeesetten távozott el Parisba. És ti oda szegődtetek zsoldosoknak az orosz hadsereg mellé, mely az imént leigázta országokat és mi (Saguna), a ti tanácsaitokra behívtuk az orosz hadakat, mely az imént alkotmányotokat széttiporta, hogy tiporja szét a mi szabadságainkat is.

A magyar forradalom Európa színe előtt folyt le. És Európa látott egy kétségbeesett harczot; egy élet-halál harczot vívó maroknyi népet, tenger ellenséggel állani szembe, – osztrák, orosz hadak és a nemzeti-ségek, horvátok, tótok, szászok, románok nyakig fel-fegyverkezve pusztítani a nemzetben, mely az ország szabadságát védte. Szomorú kép ez!

Cselszövény és ármány, durva erőszak és túlerő leigázta a nemzetet és megsemmisült minden szabadság!

Mi győztesek voltunk. A magyar nemzet mellére tettük lábainkat mi sokan és összesen – és miért? Mi volt az eredmény?

Ságuna alakja kibontakozik a fegyverek löporának füstjéből, mert az egész ország füstben állott és

Olmützbe sietve, oda tartá kezét a jutalomért. Szétakarta darabolni ezt az államot, román területet, román közigazgatást, román fejedelmet követelt (1849), a végén megelégedett egy érseki székkal. Mi a magyar nemzet letiprása harczában elvesztettünk negyven ezer embert és szereztünk Ságuna alá egy érseki széket! Eliade pedig nyugdíjat követelt.

Minden szabadságunk oda lett. A román nép nem nyert semmit. A magyar által hirdetett szabad eszmék megsemmisültek, a szabadságok konfiskáltattak és felvettük a szolga-lánczot újra.

Gyászba borult az ország; siralom völgye lett a szabadeszmék bölcsője. Az anyák felvették legfeketébb öltönyeiket; gyászt öltöttek magukra Magyarország hölgyei. A gyermekek, arák és árvák sikolya végig nyilait az országon. Az apák, deli ifjak künn bolyongtak s átszenvedték a száműzetés fájalmait. A bitófa, a golyó, naponként elhurczolta áldozatait s a börtönök sötét fenekén ott sínylették azok, a kik a haza szabadságait védték. Aztán beállott a síri,... a borzasztó némaság!... El e képtől!

Hiszen győztünk! Mi tengernyi ellenség legyőztük a magyart, – mit kaptunk ezért jutalmul? A csalódást. Mi akartunk egy Magyarországot teremteni magyarok nélkül és az eredmény: Solferino és Königrätz. A csalódott igaz románok szívében a bosszú érzete forrott. Jánkut, a román szabadsághóst, a kit a havasok királyának szoktunk nevezni, kitűnő szolgálatainak elismerésül börtönre vetették. És az az ember, a ki a szabad eszmékért lelkesült, érezvén a magyar szabadság ellen elkövetett bűneit, megőrült! J á n k u bolyongva járta

be a havasokat, Topánfalvától Kőrösbányáig és vissza; huszonöt esztendőn át vándorolt mezítláb, rongyosan s örülségében nem fogadott el alamizsnát forradalm híveitől – csak a magyarságtól. Csalódásai miatt mennyi szenvedése lehetett e férfiúnak hogy megőrült? . Axente Szevernek és másoknak, csakhamar szintén tömlöczczel fizettek meg!...

A nagy győzelem örömeiben odáig jutottunk volt, hogy visszakíváncoztunk a jobbágyság után. Annyira megszerettük az osztrákoktól jövő felszabadítást, hogy visszasóhajtottuk a jobbágyságot.

Miként és miért tanuljátok ti hazátok, a román-ság történeté!’, ha abból nem vontok le tanulságokat? Miként és miért tanultátok ti a történelmet, ha eddig fel nem ismertétek hazátok, a román-ság legnagyobb ellenségeit és természetes barátait? A nép, az állam a mely nem okul a múltak történetén, a melyre nézve az események tanulságok nélkül folynak le, az mindig éretlennek marad és minden perczben csalódásnak, veszedelemnek van kitéve.

A magyar kibékült, őszintén békült ki a koronával. 1867-ben az alkotmányosság az 1848-ki fonalon megújult.... Mi románok itt megcsináltunk magunknak egy programot, mely lehet jó, vagy rász, de mégis mi csináltuk meg. És ti akkor ide külditek ágenseteket (Slavici), a ki orgánumotokban (Tribuna) félredobja azt a programot, és új tanokat hirdet. Visszaköveteli a román-ság számára az absolut-korszakot; hirdeti, hogy mi románok itt a magyar király alattvalói, voltaképpen Károly királynak tartozunk engedelmesskedni (Tribuna 1887. 65. 66. szám); hogy ne-

künk itt a magyar királylyal semmi kötelességünk (Románul 1891. márt. 6-ki szám „dar fată cu regele magtiarilor (rumâni) n'au nici o datorie.”); megsérti loyaltásunkat; megbélyegezi ország-világ előtt s a hűtlenség sarával piszkítja be azt a népet, mely királyához hív volt minden időben. Tüzes üszköket dob miközénk, meggyalázza püspökeinket, aztán ismét kivándorol, hogy jól fizetett állását elfoglalja a román fővárosban! Megfélémlíti a gyávákat, félre vonulnak előle kiváló férfaink és sajtónkról azt a hitet érleli meg, hogy h a z a á r u l ó. Oda vitte a dolgot, hogy ezen hűtlenséget szító lapnak, mely a román loyaltás szent érzésében annyira turkált, éppen e miatt meg kell buknia (Románul ápril 9-iki szám).

És most álljatok elő és adjatok ^i is számot a jobbágy-állapotokról. Mert hogy nálunk a jobbágy a magyartól nyomva volt, egy szerintetek ellenséges indulatú nép által, az még mehet, mert nem volt csontjából és véréből a román népnek, de mit csináltatok ti, románok, a román és más jobbágyokkal?

Nem beszélek valótlanságot. Ti, a kik benne vagytok, jól tudtok mindent.

A román fejedelemségekben a jobbágy nem volt e m b e r, hanem portéka. Adták és vették az embert mint a barmot, a tyúkokat, vagy a pipát. Az emberadás-vevési szerződések közönséges okiratok voltak, a melyeken meg nem ütődött senki. Ti égő vassal bélyegeztétek meg embereiteket, mint a barmokat; elváltasztottátok az apát a fiútól, az anyát a leánytól

és eladtátok idegen gazdának, mintha csak Afrika négereiről lett volna szó. Mihály, a nagy vajda, számos ily rabot vásárolt, mert hisz nálatok a jobbágyot rabnak nevezték. De rosszul mondom, a rabot hívták másképen is. Hogyan? Rumân-nak. Íme ti ott megbecstelenítettétek a román nevet: nálatok a román név vagy a rab név egyet jelentett, csak úgy szolgáltatok a latinság eszméjének. Ilyen ember-adás-vevési szerződésekből kifolyó perlekedések még 1882-ben is folytak, a mikor már ti királyságot alkottatok és függetlenségteket kivívtatok (Brezoian: Vechile institutiuni aie României 78, 79. 1.).

A ki mindezt tagadni merné, az forgassa Papra Ilirián (Tesaur III. k. 193-196.) Negruzzi (Convorb. Lit. 1887. 10. 1.) és mások munkáit, Románia történetíróinak könyveit és meggyőződik róla, hogy én egyetlen szót sem mondtam, a mi az igazsággal ellenkeznék.

Románia az ő jobbágyait 1865 ápril 23-án kihirdetett törvénynyel szabadította fel; tizennyolcz évvel a magyarok után. És hogy? A felszabadult román jobbágy saját verejtékével volt kénytelen megkeresni és kifizetni a váltságdíjat. Nálunk a jobbágynak semmijébe sem került a birtokába jutott föld, mert azt fizette a közálladalom. A magyar magára vállalta a jobbágyosság felszabadulásának óriási költségeit.

És akkor, a mikor ti egyik kézzel földet adtatok a parasztnak, a másik kézzel elvettétek azt. Az 1865-ben felszabadult négyszáztizennégyezer román jobbágy család mintegy három millió hold földet kapott

kézhez és fizetett ezért 15 millió frank kárpótlást. Hát megvásárolta birtokát. De megtartani nem tudta. Nem tudta megtartani a földesuraktól, a kik különféle úton és módon markukba kerítették a kiengedett földet, úgy hogy 1865-től máig, a felszabadult családok több mint fele ismét jobbágy lett. És ti ott a szabad Romániában megteremtettétek román véreitekkel ismét a jobbágyrendszert és fenntartjátok ma is.

Mi idézte 1888-ban Romániában a parasztlázadást? Az a körülmény, hogy a föld népe számára ismét jobbágyi állapotok teremtettek. A föld népe dolgozik, mint a barom, de nem magának; és még az az eredménye sincs munkájának, hogy naponként egyszer jólakjék. Hányszor van éhség Romániában? Az éhínség pedig nem azért áll elé, mert gabona nincs, hanem azért, mert a parasztnak nincs föld, a melyből táplálkozzék. Hiszen ha nektek a román népéig valóban annyira fáj a szívetek; ha ti a románság ügyét kezeitekbe vettétek, azt képviselni és rendezni akarván, miért nem rendezitek a román parasztság ügyét először otthon, hogy példát mutassatok a magyarnak, oroszoknak^ a töröknek és görögnek, mondván: íme így kell elbánni a román elemmel! Ti, saját hazátokban, még igen sokkal tartoztok a román parasztnak, hogy minket utólréjtek.

Ezen állapotaitokkal szemben ide jertek a magyar államba. A román birtok tetemesen megsaporodott. Vegyétek elő a statisztikát és meg fogjátok találni, hogy a román birtokok megkétszereződtek. Román gazdasági intézetek, kiállítások vannak országszerte.

A magyar kormány alatt. 1867-től fogva összesen

harmincz, tisztán román bank és pénzüzet alakult, a melyeknek évi forgalma több mint negyven millió forint. És éppen a magyar kormány alatt lendületet nyert az ipar, a kereskedelem úgyannyira, hogy még a Tribuna, az általatok egyedül hitelesnek ismert hírlap is kénytelen elismerni: „Mindenki megérti, mily büszkék vagyunk mi, hogy a román nép tevékenységéről beszélhetünk gazdasági téren. Mindenek előtt hitel- és gazdasági intézeteink szaporodnak, erősödnek, melyeknek egy tagadhatatlan hasznuk van, hogy kiszabadították embereinket az őket, közgazdaságilag megölő-egyének körmei közül.” (Trib. 1891. 72. sz.)

Hát ez mit jelent? Hogy szaporodhatnának és erősödhetnének meg a tisztán román intézmények, ha a kormány, melytől függ az engedélyezés, ellenséges indulatú volna? A román anyagi helyzete nálunk sokkal javult, meggazdagodott, megélhetése megkönnyebült, mert a kormányzat előtt nem áll a román, a magyar és tót, hanem a közérdek, az általános emelkedés, mely egyúttal a hazának az emelkedése.

Van-e különbség tehát közöttünk? Van, hanem az eredmény a mi javunkra szolgál. A magyar földbirtokos nem igyekezett felszabadított, jobbágyától a földet visszaszerezni. És ez a körülmény a magyar földesúrnak minden körülmény szerint becsületére válhatik.

És még ti fordultok Európához a mi védelmünkért?

V.

Térjünk át a részletes vádakra.

Azt mondjátok, hogy a román egyházak és iskolák üldöztetnek. Itt a magyar állam területén a román vallás és a tanügy nincs kellően biztosítva. Nagy csapásnak veszitek, hogy püspökeinket a korona nevezi ki és illetőleg erősíti meg; valamint azt, hogy a román iskolákban a magyar nyelvet kötelező tantárgynak rendelték be. Szóval a magyar ellensége a román egyháznak és iskolának.

Azt mondjátok, hogy a magyar kultur-egyleteket állított föl mindenütt; hogy az erdélyi kultur-egylet célja megmagyarosítani a románokat, szóval, hogy a magyar a román kultúrának esküdt ellensége.

. És nagyon furcsa, hogy a magyar állam földén ezen mostoha viszonyok között is a román egyház és tanügy virágzóbb, mint nálatok a szabad Romániában, saját befolyástok alatt.

Sajnos és felette elszomorító, hogy ti nem ismeritek hazátok múltját és jelenlegi intézményeit. Ugyan hogy ismerhettek ti akkor minket alaposan? A mi még elszomorítóbb az, hogy Európa előtt szemtől-szemben állítottok dolgokat, a miknek alaptalanságáról Európa meg van győződve. Avagy ti Európát épen oly osto-

bának tartjátok, hogy elfelejtsen dolgokat, a melyek előtte csak az imént nyertek elintézését?

Álljunk meg egy kissé!

A magyar állam belügyeibe Európa soha sem avatkozott be. Különösen nem avatkozott be azon a czimen, mert öli, nyomja a szabadságot. Ellenkezőleg, ha idegenek avatkoztak be, beleavatkoztak azért, hogy nálunk megöljék a szabadságot.

Nálatok brutális módon üldözték a mások vallását, a mikor nálunk a vallás szabadgyakorlata ki volt mondva. A keresztény Örmények templomába István vajda (1551) lóháton hatolt be, kivette a szentséget az oltárból és a földhöz vágta; a templomokat kifosztatta, a papokat és a szerzeteseket megkötözve börtönbe vetette.

„Országomban – mondja a vajda – ne maradjon örmény, mindenki görög vallás szerint éljen. Ha el nem fogadjátok a görög vallást, tűzzel-vassal égetlek el mindnyájatokat. Ki ellenszegül annak kezeit vágatom le, szemeit szúratom ki!” Ne faragjunk ezen eseményből politikai tőkét, mert hát túlbuzgó, vallásukért sem istent, sem embert nem ismerő emberek, mindig voltak és lesznek.

Es ne is menjünk olyan messzire és a vallási üldözés borzasztó példáit ne elevenítsük fel a múltak emlékeiből, maradjunk meg csak a mai korban. Európát a legközelebbi időben erősen foglalkoztatta a zsidó üldözés. A zsidók üldözése napi renden volt és ma, mikor ti Európához intézitek memorandumotokat a vallás szabadgyakorlata érdekében, a zsidók hátatok mellett otthon, saját hazátok földén, felszedik sátor-

fáikat és ezer számra vándorolnak ki boldogabb hazába. Ti csúfondáros módon „jó utat” kívántok nekik

Nem hiában avatkozott tehát Európa a ti belügyeitekbe. Mikor vitézséggel kivívtátok a koloszális orosz haderő mellett szabadságtokat, ti mégis keleti állam akartatok maradni. Nem akartatok az európai civilizáció magaslatára emelkedni. Európa a ti függetlenségteket csak egy feltétel alatt ismerte el, ha az európai civilizáció számára kapuitokat megnyitjátok és azt biztosítjátok.

Miként szól a berlini 1878-ki szerződés?

A magas szerződő felek elismerték Románia függetlenségét, de azt a következő feltételekhez kötötték:

1) vallási vagy felekezeti különbség nem hozható fel senki ellen indokul arra, hogy kizárassék, vagy képtelenítessék polgári és politikai jogai élvezetére, közhivatalok, tisztségek és méltóságok viselésére, vagy a különféle üzletek és iparok bármely helyen való folytatására.

2) minden hitvallás szabadsága és külső gyakorlása biztosítva lesz úgy az állam honosai, mint a külföldiekre nézve és a különféle vallás-felekezeteknek sem egyházrendi szervezkedése, sem lelki főnökeikhez való viszonyaik útjába akadályt gördíteni nem szabad. Minden hatalom honosai, legyenek azok kereskedők vagy mások, Romániában valláskülönbség nélkül teljes egyenlőség alapján való bánásmódban részesüljenek – (43, 44. cikkely.)

Nem bolygatjuk a többi feltételét. Ez a két feltétel is tisztán arra vall, hogy államotokban a vallás szabad gyakorlatot Európa szabta meg, és nem ti emel-

kedtetek fel arra a szabadelvű magaslatra, a mely nélkül Európában senki sem tehet szert a civilizált állam nevére.

És teljesítettétek-e ebbeli kötelezettségeteket? A zsidó lakosságot csak részletenként szabadíjtátok fel; az emancipációt bizonyos feltételekhez kötitek. A görög és római katolikus vallás ellen egyházi lapjaitokban, lépten-nyomon agitáltok. A vizitációra menő ev. ref. erdélyi püspököt rendőri felügyelet alá helyeztétek és nem ismeritek el senki részéről a jogot, hogy állami kedvezményekben részesüljön, ha nem tartozik a gör. keleti rítushoz. Törvényeitek e tekintetben sok ügyben úgy intézkedik, hogy csak a gör. keleti vallás az irányadó.

És hogy fogjátok ti fel az egyenlőséget a hivatalok és a tisztségekre nézve? Nem megyünk megszire. Sainean Lázár román tudósnak esetét ismeritek. Tudós ember, zsidó ember volt és ti kidobtátok az egyetemi katedrából, egész Románia felförmedt ellene, pedig a román nyelvnek, irodalomnak, a román kultúrának tett annyi szolgálatot, mint nagyon sokan a román félistenek közül.

Mindezt azonban nem bűnként hozom fel. Elismerem, hogy a fajhoz, az állam hatalmához, a nemzeti állam feltételeihez való görcsös ragaszkodás nem lehet bűn. Lehet a szabadelvűség ellen általa véteni, de nem lehet ez oly bűn, a melyért követ lehessen dobni valakire önfentartási szempontból. Hanem, a kinek ily oldalról üvegből van a háza fedele, az ne dobálódjék kővel és ne forduljon Európához oly ügyben, a melyben ő igen nagy bűnös.

Nálunk efféle dolgok nem fordulnak elő. Nem, efféle még akkor sem fordult elő, a mikor a bevett vallások elmélete járta. Soha mi e haza földén vallásunkért üldöztetést nem szenvedtünk. Egyes felekezettek igyekeztek minket saját hitelveikre nézve felvilágosítani, azok számára megnyerni, de mi üldöztetést vallásunkért nem szenvedtünk soha. A ki Erdély történetéből egy lapot fog felmutatni, a mely által az üldöztetést dokumentálná, az valóban nagy férfiú volna. Egyes emberrel történhetett igazságtalanság, de vallása miatt bántódása nem volt senkinek.

A mi egyházaink alkotmánya biztosítva lett királyi leiratok és törvények által. A görög katolikusok egyházi intézményei, vallásúak szabad gyakorlása biztosított több kir. leiratban. így az 1698. június 2-án Leopold által kiadott manifesztum határozottan intézkedik e tekintetben. Az 1761-diki 66. törvény-cikk a görög keletiekre nézve kimondja, hogy a vallás szabad gyakorlása biztosítottatik. Az 1792. május 2-iki kir. leirat, melylyel a szabad vallásgyakorlásról szóló törvény becikkelyezés végett leküldetik, egyúttal a görög keletiek közhivatalokra való alkalmazását is kimondja. „Ezen rendelkezésre nézve – mondja a leirat – nem tanáltanak az ország rendéi semmi ellenkező okot, de a szent egyházi dolgokra rendeltetett deputációnak kötelessége leszen az oláhságnak kiműveléséről” – gondoskodni.

Az 1848-iki országgyűlés IX-ik törvényjavaslata „teljes, tökéletes jogegyenlőséget” állapít meg a vallásokra nézve és ezen jogegyenlőséget a budapesti országgyűlés XX-dik törvénycikke is kimondja.

Az alkotmányosság helyreálltával a magyar törvényhozásnak első kötelessége volt a vallás gyakorlatot biztosítani, s az egyházak autonómiáját megerősíteni. Az 1868-iki törvényczikk a görög keletieknek a legszelesebb alapon nyugvó autonómiát adja, a mely teljesen önálló, független és mentes mindenféle beavatkozásoktól.

És vajjon ezek daczára a magyarok ellenségei volnának a román egyházaknak, vallásnak?

Ne menjünk messzire. Olvassuk el a „Kreuzzeitung” ez idei 27-ik számát, vagy a nagyszebeni „Tribuna” ez idei 59-ik számát, ebben ez áll:

„A magyarországi görög-keletiek kétségtelenül a legelőhaladottabb műveltségi fokon állanak az összes görög-keleti keresztények között. Úgy az egyesültek, mint a nem egyesültek kitűnő egyházi szervezettel és tudományosan képzett papsággal bírnak. Ok reformálták az egész görög-keleti egyházat!”

És a mikor ti vallás- és egyház-üldözésről szóltok Európának, a „Tribuna” megadja nektek a választ, hogy a ti egyházatok sokkal hátrább áll, mint a mi egyházaink itt az ellenséges magyarok között?

És vajjon baj-e az, hogy nálunk a püspököket a király nevezi ki, és illetőleg erősíti meg? Melyik államban nincs ez így? Hát nálatok hogy van? Nálatok sincsen másképpen. A ti egyházi szervezetetek szerint az érsekek és püspökök választását a vallási miniszter a király elé terjeszti megerősítés végett. Hát ha ez nálatok nem baj, miért volna ez baj éppen nálunk, a mikor nálunk a legrégebb időktől így van; azon időtől fogva, mikor a ti nyakatokra a görögök és a szlávok

küldtek püspököket a ti akaratotok és beleegyezésetek ellenére, Az abszolutizmusban nem volt így? Sagunát, Sulutzot és társait nem a korona nevezte ki? És ti azt akkor nagyon egyszerűnek és természetesnek találtátok.

Elvitázhatatlan tény, hogy a román egyházak nálunk nagyobb szabadságot élveznek, mint a tiétek a szabad Romániában. És a baj éppen ebben a nagy szabadságban rejlik. Az egyházi szinodusok és kongresszusok már nem elégednek meg egyházi ügyek elintézésével, azoknak tárgyalási körébe belevonják a politikát is. Egyházi testületek nyíltan politizálnak. Melyik állam engedi meg, hogy egyházi testületek visszaéljenek a törvény által biztosított autonómiával? Legfőbb nyomorúságunk éppen abban rejlik, hogy erőinket felémésztjük a politikai szenvedélyek szításával. Már komolyan nem is dolgozunk; minden téren, az egyházban, az iskolában, a társadalomban mind csak a politikai pártszenvédély dühöng és ez alatt megfélemedkezünk legszentebb kötelességeinkről magunkkal, a hazával, többi polgártársainkkal szemben. És a magyar kormányzat ennek daczára békében hagy minket s nem csonkította meg autonómiánkat egyetlen betűvel sem.

Mi itt annyira szabadok vagyunk, annyira bővelkedünk művelt papokban, hogy az innen egyházfegyelmi úton kimustrált egyének (Popescu Simion) nálatok a legmagasabb polczokra jutnak; azokra bízátok theologiai kathedráitokat, a kiket mi képtelenségük miatt hivataluktól felmentettünk.

Hogy mertek ti ilyen körülmények között Európa színe elé azzal állani elé, hogy itt a magyar földön

a román egyház és vallás üldözve van; hogy a magyar mindezeknek esküdt ellensége? Hiszen ha ez igaz, akkor ugyan mondjátok meg, miért kapkodtok ti a mi terített asztalunk morzsái után, miért fogadjátok embereinket oly mohón és miért éltek a mi tanultságunk eredményeivel?

Adtatok ti a mi egyházunknak egyetlen embert? Adtatok ti a mi egyházainknak a legrégebbi időktől fogva, egyetlen könyvet? Adtatok ti nekünk egyetlen szikrát a világosságból egyházi téren, egyetlen szabályt a szervezetre nézve, egyetlen lökést az egyházi haladásban? Semmit. Magunknak mindent mi csináltunk meg s annyi feleslegünk volt, hogy titeket is kielégíthettünk! Vajjon, ha egyházainknak, vallásainknak a magyarok ellenségei lettek volna, elértük volna-e azt az eredményt, a melynek gyümölcsében ma gyönyörködhetünk? Nem! Mutatja éppen a ti példátok. Szláv és görög ellenséggel házatokban, saját földetekben sem tudtatok semmire menni. Mindez nagy csapás, de titeket érdekel: mi semmiféle tőkét abból faragni nem akarunk.

És ti régi szokásokat szerint előálltok most és veszélyeztetitek mind azt, a mivel mi bírunk. Igen, veszélybe döntitek szabad intézményeinket itt, a románság érdekeit, mert hűtlenségre, hazaárulásra, forradalomra tanítottok minket. Melyik kormány, hazafias és az állam érdekeit szem előtt hordó kormánynak ne jutna eszébe óvintézkedéseket tenni ezen hűtlenségre szító áramlatokkal szemben? Hogyne jutna eszébe a kormánynak megtörni azt az elemet, mely előtt többé a haza nem haza, a király nem király, a törvény nem törvény?

Mit csinálnátok ti ott a Románia földén egy oly háborgó elemmel, a mely I. Károlyt nem ismerné el királynak s törvényeteket törvénynek? És ti nem ismeretek sem törvényt, sem hazát; ágenseiteket elkülditek ide és elviszitek románjainkat Dobruzsát benépesíteni, hogy annak posványaiban meghaljanak! Meggyengítitek itt a román elemet, egyházakat, iskolákat; pusztulás jár nyomaitokon, elszáradnak mezőink a merre ti léptek; bizalmatlanok, gyanakvók leszünk; e gazdag hazában nem tudunk élni, megférni tőletek!

Hogy állunk az iskolákkal?

Tisztában kell lennünk azzal, hogy mi itt a magyar állam területén vagyunk, ti pedig otthon vagytok saját királyságtokban. És mi itt szerintetek ellenséges indulatú néppel vagyunk érintkezésben, a mely nyelvünk, kultúránk ellen tör.

Csodálatos jelenségek. Mi itt az ellenséges magyar földön a múlt század közepén megnyitjuk balázsfalvi iskoláinkat; a század végéig Sinkay György egy maga mintegy háromszáz román iskolát állít fel és nektek abban az időben nem volt még egyetlen nemzeti iskolátok sem. Nálunk a tanyelv román volt és nálatok a görög és szláv iskolákban a román nyelvet még a rendes tantárgyak közé sem veték fel. Nálunk román gimnáziumok, papnöveldek, tanítóképzők emelkedtek és nálatok alig volt elemi iskola. Mi a múlt század végén a magyarok után (Aranka) indulva, felvetettük a román tudományos társaság felállításának eszméjét, (Papig I. Viata stb. Georg. Sinkai

85-86. l.), míg ti azt csak 1867-ben tudtátok ott Bukarestben megcsinálni. Nagyot hazudtok tehát, amikor azt állítjátok, hogy mi itt csak 1850 után nyertünk jogot iskolába járni és közhivatalokat viselni! Ki tanított titeket erre az igazságra? Hát nem tudjátok, hogy a balázsfalvi iskolákban 1754-ben több mint háromszáz román gyermek tanult, hogy egy 1624-iki törvényünk szigorú büntetéseit sújtatta a földesurat, a ki jobbágyának gyermekét az iskolától visszatartja? Honnan állott elő az a tekintélyes tudományos román férficsapat a század végén, ha mi csak 1850 után kezdtünk járni iskolába? Hogy tudtunk volna nektek már a század elején egy Lázárt adni, ha nekünk itt nem lett volna szabad iskolában járni? A közhivatalokra minket a 17-ik század végén alkalmaztak már. A 18-ik század elején királyi leiratokkal, közepén pedig éppen törvényileg biztosították ebbeli jogainkat.

Miben rejlik tehát a román nyelv és iskoláztatás üldöztetése?

Az 1868-ki XXXVIII. t. cz. a felekezeteknek, társulatoknak, egyeseknek megadja az iskola fentartási jogot. A román felekezetek tehát iskolát tarthatnak fenn, a melyekben a tannyelv román. A román tanuló román nyelven tanulja vallását, a haza történetét: román nyelven veszi be az összes tudományokat; román tanító nyújt útbaigazítást; román a tankönyv, az iskola egész szervezete, román a naplóvezetés és román a közvetlen felügyelet, mert román tagokból álló iskolaszékek öröködnék a román iskolák felett. Az ifjak románul szavalnak és énekelnek, román házi iparczik-

kékre tanítják dolgozni, hol van itt tehát az annyira hirdetett üldözés?

A németektől átvett a magyar kormányzat 1867-ben, 2500 román elemi iskolát és hány iskola van ma? A román iskolák száma 1867 óta 1888-ig az ellenséges indulatú magyar kormányzat alatt mintegy 3700-ra szaporodott, melyekben a tannyelv is román. De ezt tanügyi téren ne tekintsük eredménynek; én az iskolát nem az épületben találom fel, hanem annak belső életében. A míg 1867 előtt a képesített tanítók száma csekély volt, ma a román iskolákban kevés kivétellel, képesített tanítók működnek. A román iskolák száma nemcsak tetemesen emelkedett, hanem a román iskola tanító, felszerelés és egészségügyi szempontokból a kor színvonalára emelkedett. Az ország szélében be van hálózva román tanító-egyletekkel, kultur-egyletekkel, nőegyletekkel, dalárdákkal, önképzőkörökkel, a melyeknek működése útjába egyetlen akadályt nem gördítenek, s a melyek bizonyára a román kultúrának hasznaira válnak.

A statisztikát minden ember lapozgathatja, A statisztika pedig azt mutatja, hogy a magyar kormányzat huszonnégy esztendeje alatt a román elemi és közép-oktatás, a kor színvonalára lett felemelve.

Mi hát a baj?

A baj az, hogy az általános tanrend a tantárgyak közé sorolja a magyar nyelvet is. A román iskolában heti nem 18, mint ti elferdítve mondjátok, hanem osztályonként 2-6 órában tanítani kell a magyar nyelvet is. De hiszen az csak nem lehet baj? Hisz a magyar nyelv tanítását az országgyűlés már 1792-ben kimondotta. Az 1792 május 2-iki királyi leirat a ro-

mán egyházi dolgokra rendelt deputációnak kötelességévé tette, hogy a magyar nyelvnek a románok között való terjesztéséről gondoskodják.

A magyar nyelvnek hasznát a román püspökök mindig elismerték. Moga László püspök 1818 június 14-kén egy körrendeletben meghagyja az espereseknek, hogy papi állásra csak olyanokat hozzanak javaslatba, a kik magyarul beszélnek és más nyelveket tudnak. – Ugyancsak ő 1829 október 13-án a szemináriumba a magyar nyelvet kötelező tantárgyul viszi be. Soha előbb a románok nem tiltakoztak a magyar nyelv oktatása ellen, mert annak hasznait mindig beismerték. A román ifjak magyar tannyelvű iskolákat keresnek fel, s ha ezekre nem veszedelmes az egész magyar tanrend, a román iskolában veszedelmes legyen a heti 2-6 óra talán? Akárhogy vegyük a dolgot a magyar nyelv nálunk állami nyelv.

Az absolut kormány alatt iskoláinkban német volt a tannyelv, pedig ez az állam nem volt a németeké. Sem mi, sem ti nem tiltakoztatok akkor a német nyelv ellen; sem mi, sem ti nem féltetek, hogy a német nyelv miatt németekké leszünk. Mi románok itt, helytelenül bár, elfogadtuk tannyelvül a német nyelvet, holott az ránk nézve idegenebb volt, mint a magyar. És még sem lettünk németek.

Az állami nyelv ismeretétől elútni az állampolgárokat több a lelkiismeretlenségénél. Az állami és társadalmi élet minden érintkezésében szükségünk van arra, s nem szabad elfelejtkeznünk azon szigorú kötelességekről, a melyekkel nem csak magunkkal, ele az állammal szemben is tartozunk.

És ezen kötelességeinket annál hívebben kell teljesítenünk, mert láthatjuk, meggyőződhetünk róla, hogy a magyar állam nem akar minket nemzetiségünkől kiforgatni, csak abba a helyzetbe akar juttatni, hogy mi a magyar nyelv ismerete által jobban megfelelhesünk polgári kötelességeinknek és törvénybeli szabadságainkat annál jobban kiaknázhassuk.

Látott-e valaki a magyar állam területén huszonégy évi magyar kormányzás után csak egyetlenegy nemzetiségéből kivetkőztetett románt? A ki ilyent tudna felfedezni, az igen nagy szolgálatot tudna tenni ellenségeinknek, álljon elő vele. Román statisztikák szerint három millió román lakik a magyar állam területén, – álljon elő ezen három millióból egyetlenegy, a kinek azt mondták volna, hogy magyar legyen. A magyar államnak nincs szüksége ilyen kétes eredményekre.

Felhózzátok a kisdedóvíi törvényt, mint magyarosító eszközt. Ismeritek ti ezt a törvényt? Az óvíi törvény egyetlen betűje sem kötelezi a román gyermeket a magyar óvíba való járásra, hanem a kisdedóvíást teszi kötelezővé. A törvény megengedi a felekezeteknek, társulatoknak, egyeseknek a kisdedóvíók felállítását, A román egyházközségek rendezkedjenek be s óvíják kisdedeiket. A magyar törvényhozás éppen a népességi viszonyok kedvezőbbé tételéért fogott ebbe a nagy alkotásba, hogy megtartsa éppen a román kisdedeket is. Kinek van nagyobb szüksége a megóvíásra, mint a románnak?

Törvényeinken végig húzódik a szabadelvűség, a magyar állam polgárai legfőbb javának a megóvízése,

fenntartása. Ha nem akarunk meghajolni a tények előtt, ha bennünk körmönfont rózsa indulat lakozik, ha mi nem a törvények szelleme után indulunk és mindent félremagyarázunk, úgy a szentírás bármely mondatából hurkot fonhatunk a magyarok számára, pedig akkor a magyarok még ismeretlenek voltak Európában.

A baj tehát az, hogy a magyar nyelvet, a magyar törvényhozás, a magyar állam iskoláiban rendes tantervvel rendeltek.

Hát ti, a „civilizáció védbástyái keleten” miként dolgoztok? Iskoláitok most is a kezdetlegesség nyomorúságaival küzdenek. Mi itt ma már valóban szegényedni kezdtünk azért, mert összes iskoláitokat nekünk kell ellátni tanítókkal. Nem tudunk annyi néptanítót teremteni, hogy titeket kielégíthessünk. Az elemi oktatástól kezdve fel az egyetemekig a magyar tudományosság emlőin felnevelt román ifjak kezében van az oktatás és még sincs panaszotok ellene?

Közép iskoláitokban a román nyelv mellett távol eső országok nyelveit is kötelezőkké teszték: az olaszt, a francziát és a németet, és nem féltek, hogy olaszok, francziák, vagy németek lesztek. Sőt tanultatok új görögül és szlávul régebben. A ti középiskoláitok nem egyebek, mint a nyelvek tanulásának fókuszai és még sem féltek áttolj hogy elvesztitek nemzetiségteket!

Mi, a kik régebbi időktől fogva vagyunk románok, mint ti; a kik felráztunk a mély álomból s megmutattuk a romanizmus útjait; mi a kik megadtuk nektek az egyesülés, a román királyság eszméjét, megteremtettük politikátokat, s megalkottuk a román eszme

hiszekegyét, vájjon mi gyengébbek volnánk, mint ti; és ne volna annyi erőnk, a magyar nyelv tudása mellett is, megőrizni vallásunkat, nemzetiségünket? Önérzetünkben vagyunk megsértve, a mikor felteszitek rólunk, hogy ránk nézve a magyar nyelvnek a megtanulása elégséges arra, hogy magyarokká legyünk. Ti voltatok szlávok és görögök, mi mindig románok voltunk és azok maradunk! És ti minket féltetek, ti, a kik rómaiságtokat eddig annyiszor megtagadtátok?

De vajjon ti most nem románizáltok?

A román nyelv az új törvényjavaslat értelmében kötelező minden romániai iskolában. Erre a törvényre különben szükség nem volt, mert a Romániában levő magyar iskolákban a román nyelvet per longum et latum tanították és tanítják. Kinek jutna eszébe ott nálatok e miatt szót emelni? A román nyelvnek a tudása ott közszükség – tanulja meg mindenki. - Mi sem követelünk itt egyebet.

Ti románizáltok tüzen-vízen. Dobruzsában például a nemzetiségek többségben vannak, a román elem elenyésző csekély. A Romanulban éppen most foly egy hosszú tanulmány, a melyben a dobruzsai törökök és más népek románizálására terveket nyújt egy szerző, Burada Tódor egyik munkájában pedig kimondja, hogy a dobruzsai nemzetiségeket románizálni kell tüzen-vízen és minden áron.

Íme, ti a homokba dugjátok fejeteket, mint a strucz s hiszitek, hogy senki sem lát titeket. Ti a magyarok ellen fordultok Európához, holott a baj ti nálatok óriási.

Nem igaz, hogy a román ifjaknak külföldön ta-

nulniok szabad nem volna; nem igaz, hogy e miatt itthon üldöztetésnek volna valaki kitéve. A bécsi egyetem hallgatóságának tekintélyes része magyarországi román. A magyar állam maga küld ki külföldre ifjakat; ösztöndíjakat nyújt külföldi tartózkodásra; ilyen volt Babes is, a ki most nálatok van s a bukaresti egyetem szemefénye! De hát Európa vak volna ne látná egyetemlein a magyarországi román ifjúságot?

Azt mondjátok, hogy a magyar kultur-egyleteket állított fel, melyeknek célja a magyarosítás. Megint kislelés! Mi 1861-ben alakítottuk meg a román kultur-egyletet (Asotiaciunea transilvană) és azóta e román társaság vagyona több százezer forintba szaporodott. És alakítottunk hasonló irányú társaságot Aradon s az ország más részeiben is. És a mikor ezen egyleteket felállítottuk, a magyar nem félt azoktól és nem kiáltotta tele a világot, hogy a román elem Erdélyt románizálni akarja. Sőt ellenkezőleg, a román közművelődési társaságot szívesen üdvözölte, annak céljait tetemes anyagi áldozatokkal elősegítette. Ott voltak a magyarok is s már az első gyűlésen a románok lelkesedéssel választották a magyart dísztagnak (Gróf Csáky), a ki a román kultúra oltárára 1000 frt készpénzzel és mintegy 1700 hold földdel áldozott. (Wlád L. A román nép. 46. 1.) És hány magyar van beírva a román kultur-egylet lajstromában? Ott van, forgathatjátok, mert rendelkezésekre áll, ha ugyan az igazság iránt érdeklődni tudtok némileg.

A magyar a saját kultur-egyleteit 1885-ben kezdte megalakítani. Talán a magyarnak ne volna megadva a jog, a mivel mi megelőzőleg bírtunk? Ki állít-

hat olyant, hogy egyik félnek mindent szabad tenni, a másiknak semmit? A magyar kultur-egyletek nem veszedelmesebbek a románra, mint a román egyletek a magyarra nézve. Hogy lehetséges az, hogy mi és ti, a kik hirdetjük a magyarosítást már sok esztendőől fogva, még sem tudunk apadni és mondjuk, hogy a magyarok sem tudnak szaporodni? Ha az általunk hirdetett dolgok igazak volnának, akkor már nem volna román e földön, nem volna három millió, mint a hogy mi szeretjük hinni, és nem volna még mindig kisebbségben a magyar, a hogy mi széltében hirdetjük.

Kimutattam, hogy a magyarok közül sokan támogatták a román kultur-egyleteket; alapítványaink egy harmada a magyarok révén került össze. Ki teremtette meg a naszódi közoktatási alapokat? A magyar kormány milliókat érő közvagyonot és jogot engedett itt át román nevelési czélokra! Mutassatok ti akkora összegű nevelési alapvagyonot, a melylyel mi bírunk és bírjuk azt a magyarok jóvoltából? Ti szlávoknak és görögöknek adtatok 80 millió frank kárpótlást és magatoknak nem tudtatok közalapokat teremteni.

Mi hányan iratkoztunk be a magyar kultur-egyletekbe, mert hisz utóvégre ez által egy kultúrának, a hazai kultúrának tettünk volna szolgálatokat? Alig egy néhányan, mert féltünk azoktól, a kik azt hirdetik, hogy a román érdekek ellen cselekszünk! A román érdek itt e haza földjén nem különbözhetik a magyar érdektől; e haza polgárainak itt csak egy érdeke lehet: a közművelődés, a közhaladás előmozdítása. De mi e kérdésben is elválasztottuk érdekeinket a magyarokétól; csakhogy nem kellő méltá-

nyossággal, mert míg a magyar kimutathatja, még pedig fényesen, hogy a román kultúráért sokat áldozott, addig mi semmivel sem dokumentálhatjuk, hogy a magyar kultúráért valamit tettünk volna. És mi féljünk a magyar kultur-egyletek magyarosításától? mi-e, a kik megromanizáltuk a fél Erdélyt éppen azon jóindulatnál fogva, a melylyel velünk szemben a többi nemzetiségek viseltettek!

Ne legyünk haszontalankodók, ne játszódjuk a farkas és a bárány meséjét. Mi láttunk elrománosított magyarokat, egész községeket, de megfordítva nem! Ez az igazság!

VI.

Azt mondjátok, hogy a magyar a parlamentből kizárt minden román elemet, – és hogy Magyarországon a nemzetiségek ingerültsége miatt, a választások egész csatákká fajultak, melyekben hadiszokás szerint a halottakat összeszámították, s a károkat százezrekre becsülték. Azt mondjátok, hogy a közigazgatás a románok iránti ellenséges érzülettel szerveztetik rossz a választási törvényünk, s hogy a törvénykezés csak a magyaroké, a visszaélések közdivatban vannak, A sajtó üldözve van; 13, mond tizenhárom román hírlapírót büntettek meg esküdtszékeink. És a mi legfőbb, a román ember nem [kap alkalmazást a magyar állam funkcióiban.

Ismételnem kell, hogy ti nem ismeritek politikai multunkat, vagy ha ismeritek, az igazságot meghamisítjátok. Mi románok az 1867-ki országgyűlésen saját képviselőinkkel bírtunk. A magyar király megkoronáztatásán jelen voltunk és részt vettünk az 1867-ki kiegyezésen.

Hanem nekünk nem tetszett a budapesti levegő; mi mindig gravameneken törtük a fejünket; lejöttünk tehát Erdélybe és már 1869 március 7-én Macellariu Ilyes elnöklete alatt Szerdahelyen kimondottuk a pas-

sivitást, a tétlenséget. Mi azt hittük, hogy a határozattal megfordítjuk Magyarországon a dolgok folyását; azt hittük, hogy az egész kiegyezés egy lári-fári munka; nem vettük számba, hogy a már megkoronázott király esküt tett az alkotmányra; lesben állottunk és ismét suttogni kezdtünk a szászokkal és a bécsi elégületlen körökkel. Akkor is voltak embereink, a kik napnál világosabban mutatták ki, hogy a passivitas reánk nézve valóságos öngyilkosság. Hosszú József, Porutz Sámuel, Cristea, Bárdos és sok mások a passivitas ellen szavaztak; a passivitas mégis ki lett mondva s az a tény meg lett pecsételve egy fáklyás zenével, a mit a félrevezetett passivisták Macellariuak adtak. Ez volt a mi politikai eltemettetésünk fáklyás ünnepélye.

A mi rász következett azután mi reánk románokra nézve, az mind ezen haszontalan politikának volt a következménye. Mi azt hittük, hogy politikai visszavonulásunk alig fog tartani néhány évig, – de tart a mai napig. Később szégyenből ragaszkodnunk kellett a passivitáshoz. Ég és föld között állottunk, mint Mahomed koporsója; lábaink alatt nem volt talaj, vergődtünk, kiabáltunk, – de ezen vergődésnek nem volt semmi haszna, eredménye; a világot meg nem állítottuk a maga keringésében. Átok és ezerszer átok mi reánk, hogy mi 1869-ben a magyartól ismét elváltunk s neki engedték át az állam organizációjának dicsőséges munkáját. Most a magyar nélkülünk is államot teremtett, erősét, dicsőt! És mit csináltunk mi ezen dicsőséges munka közben? Békó gyanánt szolgáltunk, tele kiabáltuk a világot, hogy minket itt

gyilkolnak, pedig a bajunk az volt, hogy mi magunkat gyilkoltuk meg.

Ha tehát mi már, 1869-ben, mindjárt alkotmányosságunk kezdetén leléptünk, a politikai küzdőtértől, nem akartunk bemenni a magyar parlamentbe és tényleg ezt a passzív politikát Erdélyben keresztül hajtottuk, ugyan hogy állíthatjátok azt, hogy minket a magyar dobott ki a parlamentből, a magyar rekesztett ki annak jótéteményeiből még pedig az 1874-ben alkotott választási törvény alapján? Hiszen a magyar sajtó éppen ezt a passzív politikát ostromozta, azt óhajtván, hogy a románok ne duzzogjanak, vegyenek részt a politikai küzdelmekben. Mi nem tartottunk a magyarral, a magyar pedig nem várt mi reánk, míg mi kifűjjük magunkat, hanem haladt a korrrel előre s egyedül teremtette meg Magyarország pénzügyét, had- és tanügyét, kereskedelmét és iparát!

Persze, nekünk, a kik még mindig passivisták vagyunk, rosszul esik, hogy a magyar nélkülünk rakta le a magyar állam fundamentumait s dicsőséget aratott vele az egész világ előtt. És most beállunk besúgóknak, vádlóknak Európa előtt és követeljük Európától, hogy teremtsen nekünk vissza az 1867. év előtti állapotokat! Miféle unchritó vállalat ez?

Hogy állíthatjátok tehát, hogy a választások azért mert a magyarok kitették szűrünket a magyar parlamentből, csatákká fejlődtek? Hiszen mi románok, passivisták vagyunk, mi nem választunk, mi tehát nem verekszünk és minket sem inzultál senki! Mutassatok 1867 óta egyetlen példát a választások történetéből, a melyben a románok és magyarok

össze verekedtek volna és ti igen nagy férfiak volnátok! Pedig maga a román nép mindenütt választott.

Mindenütt, a hol az emberekben vér és szív van, és a pártélet ki van fejlődve, voltak és lesznek összeütközések. A legalkotmányosabb angoltól, a higgadt németeken át mindig voltak és lesznek összekocczások. Nálunk az ily összeütközések ritkák s ott fordulnak elő, a hol magyar pártok állanak egymással szemben. Mi románok politikai pártoskodások következtében itt még össze nem verekedtünk, egy csepp vérünket ki nem ontottuk.

Hát nálatok hogy megy a dolog? Ti össze számítottatoké a legközelebbi (1888.) választástok halottjait és sebesültjeit? Hány helyen fejlődött ki verekedés és hány helyen vette a katonaság igénybe a fegyvert? Hiszen a dorohoi eset titeket is kétségbe ejtett? Mégis a mi nálatok megvan, az nincs meg az egész világon. Nálatok például a vélemény szabadsága, a választási jog szabad gyakorlása ellen kifejlődött egy intézmény, a mely miatt megszegyelhetitek magatokat. Nálatok divatban vannak a verekedő bandák (bande de bătănsi), a melyeknek hivatása, bejárni az utcákat és irgalmatlanul megverni mindenkit, a ki az ellenpártból elejükbe kerül. Ily verekedő bandája van az ellenfélnek is, s ha ilyen kettő össze találkozik, van világra szóló botrány. Ezen titeket leverő adatot nem használom fel erősen, nem sorolom az ebből folyó országra szóló botrányokat, a melyek titeket erősen jellemezhetnének.

Sajtónk szabad. A mi román lapjaink száma természetesen megsaporodott; de megsaporodott azoknak a

száma is, a kik visszaélnék a sajtó jótéteményeivel. Hát nálatok nincsenek sajtópörök? Izgatásért nem börtönbe került Pán több társaival egyetemben? Miféle állapotok volnának azok, ha nem volna szabad az író perbe fogni azért, a mit irt? Miféle állapotok fejlődnének egy államban, ha az író tudná, hogy mindent irhát, s hogy azért, a mit ír, senki kérdőre nem vonhatja? Az esküdtzékeink elé kerülő sajtó ügyek száma elenyésző csekély s a panaszlottak több mint 50% felmentést nyernek. 1867 óta beismerések szerint is 18 román íróit ítéltek el esküdtzékeink. Huszonnégy év alatt 3 millió emberből 13 ember, kétévre jut egy elítélt. De azt felejtitek megjegyezni, hogy a 18-ból egynehány magán vádló panaszára, rágalom, vagy becsületsértésért lett elítélve, mint volt például a Calicul és a Tribuna szerkesztője, mert saját polgártársai becsületében gázolt. Avagy a román zurnalista, akkora hatalom volna már nálunk, hogy neki szabadna bemocskolni bárkit is? A politikai vétség miatt elítélt román egyének száma huszonnégy évi időköz alatt alig hét, jut három és fél évre egyetlen elítélt azon számos izgató közlemény daczára, melyek lapjainkban megjelennek. És nálatok hány román hírlapírót ítéltek el 1867 óta? Több mint harminczegyet. Hát ti, a román törvény, miért ítélte el a román hírlapírókat? Nálatok miért vonják felelősségre azokat, a kik törvénybe ütköző módon használják fel a szabad sajtót?

Azt mondjátok, hogy a közigazgatás a románság ellen szerveztetik, a törvénykezés a magyaré, hivatalokat nem kapunk és Magyarország a sikkasztások klasszikus földje lett!

Igaz-e ez? Törvénykezésünk példány szerű; vannak megyék, melyek majdnem egészen a románok kezében vannak. Igazságügyünk európai színvonalon áll; – de mit kell azt Európa előtt bizonyítani, mikor Európa jogkereső emberei nálunk arról gyakran meggyőződhettek?

Sikkasztások előfordulnak nálunk, mint mindenütt a világon, legyen az állam – bármily előhaladott műveltségű. Gonosz emberek voltak és lesznek. Ne bolygassuk ezt a kérdést. És ne bolygassuk abból a szempontból sem, mert nálunk nem csak a magyarok követnek el ily bűnöket, hanem a nemzetiségek is. Mi itt soha nem csinálunk titkot, még hibáinkból sem. A sajtó pellengére állít minden bűnt és a bűnös elnyeri büntetését. A baj az volna, ha nálunk a bűnösöket futni engednék. Törvényeink szigorúak és azokat szigorúan alkalmazzák.

A sikkasztásokat ti vetitek szemekre; ti hurcoljátok meg becsületünket Európa előtt, a kik szintén bűnösök vagytok! Hát már elfelejtettétek a közkórházak, egyik miniszteretek, tábornokaitok botrányos ügyét 1888-ból? Mit is mondott a közvádoló ezen alkalomból és mit is ismételt a román sajtó? „Európa még keleti államnak tekint minket, a hol pénzzel mindent ki lehet vinni!” Sem nekünk, sem Európának nem jutott eszébe ezért a román állam közérkölcset Ítélni el; vagy kimondani azt, hogy a közmorál ezen esetek miatt meg volna ingatva. Ily szerencsétlenségek mindenütt előfordulnak; sajnos tényék, de az állam azok miatt megbecstelenítve nem lehet. És ti a magyar államtól megtagadjátok Európa előtt

a közmorált, az erkölcsi öntudatot! Mit tanultok a bukaresti egyetemen? Minő igazságokat szór közéték a tanári testület, ha csak így tudtok gondolkodni, a hogy gondolkodtok?

Nem kapunk hivatalokat. Megjegyzendő, hogy mi passzivisták vagyunk, a kik az egész magyar kormányzatra nem adunk semmit; sorfalat képezünk vele szemben és meg nem hajlunk törvényei előtt. És még sem kapunk hivatalt Hogy kívánunk mi hivatalokat oly kormánytól, a melylyel szemben mi ellenzékét csinálunk? Miféle összezavarása ez a politikai fogalmaknak, ha mi attól a rendszertől lesünk hivatalokat, a melyet törvénytelennek tartunk? Ez a passzív politika hínárja,

De a dolog nem így áll. A dolog úgy áll, hogy mi magyarországi románok nem tudunk elég embert termelni Románia számára. Románia már bölcsőjünkben reflektál gyermekeinkre. A magyar tudományosság emlőjén felnevelt jobb ifjainkat kiviszi és ha ezek nem akarnak kimenni, külön törvénnyel dús fizetéseket biztosítanak számukra, mint a hogy történt Babes Viktorral is. Azért itt intelligentiánkban elszegényedünk. Az itt maradottakkal nem tudjuk fedezni papi és tanítói szükségleteinket; nem tudunk szert tenni egy derék hivatalnoki nemzedékre; nem tudtunk újabban megteremteni egy egészséges megyei tisztviselői kasztot, mert azok maradnak csak vissza, a kik képzés dolgában gyakran kifogás alá esnek.

Nem kapunk hivatalt. Ám mutassatok nekem egyetlen végzett román embert hivatal nélkül? Állítjátok elő azt az embert, a ki ha képezítve volt, ne

kapta volna a megfelelő állásokat? Hogy sok nincs, azt megengedem. Nincs, mert kiviszitek embereinket, a kiket saját alapítványainkon neveltünk fel. A statisztikát veritek hozzánk, hogy se ezen, se azon ágában az állami életnek nincs román hivatalnok. De honnan legyen akkora szám, a mekkorát a népességi arány megengedne, a mikor nem lehet; a mikor mi ifjúságunk virágát nektek adjuk, hogy emelje Románia fényét és dicsőségét!

Itt maradnak a végzetlenek, a kik aztán lesznek körjegyzők, csendőrök, pénzügyesek, kisebb rendű megyei és állami tisztviselők, – de tovább, képzettség hiánya miatt, nem emelkedhetnek. Ezért is a magyar volna a felelős? A magyar volna felelős azért, hogy ti külön törvényre 20.000 frank fizetést és elmozdíthatatlanságot biztosítottatok a vonakodó Babesnek, csak hogy közitek menjen ki? Azért vannak nagy állású és tekintélyű román hivatalnokaink az állami kormányzat összes ágaiban.

Ha nincs sok, honnan alkalmazzon közülünk a magyar állam embereket? Bocsássátok vissza a mi ifjainkat; adjátok vissza színét-javát a mi ifjúságunknak, s ha a kormány nem alkalmazná, akkor talán jogotok lesz ilyen váddal Európa előtt fellépni, de addig nem!

VII.

Mi is csak a ti álláspontotok és azoké, a kik veletek tartanak? Az, hogy mi a ti ottani érdekeiteknek tartozunk szolgálni. És a mi álláspontunk? Az, hogy a magyar állam polgárai vagyunk s hű alattvalói a magyar koronának.

A németnek más polgári kötelessége van Berlinben és más Bécsben; a szlávnak más Szentpétervárott, más Szófiában és más Belgrádban; más a töröké Stambulban és más Dobruzsában; az angolé Londonban és New-Yorkban; a spanyolnak Spanyolországban és Brazíliában. A románnak is más a polgári, alattvalói kötelessége Bukovinában, Beszarábiában, Macedóniában, más nálunk és más Romániában. A szétszórt elemeknek egy központon való egyesülése lehet óhajtság, lehet ideál, de a polgári, az alattvalói kötelesség mindig kötelességnek marad, s a ki ezen kötelesség ellen vét, az a legnagyobb bűnt követi el.

És memorandumotokban, minket, a kik legtöbbet adunk az alattvalói hűségre, rendkívül bántott, sértett és elszomorított az a kicsinylő hang, a melylyel a koronáról emlékeztek meg s a mely hang egy idő óta mind hangosabban és hangosabban nyilatkozik Bukarest felől. Ez a legnagyobb fokú tiszteletlenség Európa

szerte feltűnést fog okozni, mert a művelt Európában dicsőségesen uralkodó királyunk a legbölcsebb és a legalkotmányosabb uralkodónak van elismerve, a kit a törvény, igazság, a hazai törvények mellől semmiféle eszközzel sem lehet megfélemlíteni és eltántorítani. Ereje a törvénytisztelet s az a rendkívüli szeretet és ragaszkodás népei részéről, a melylyel mindenütt találkozunk, a hol csak megfordul.

És ti, a kik otthon uralkodótokat „nyámcz”-nak, „venitura”-nak szoktátok nevezni, azt az uralkodót, ki titeket a keleti államok kezdetlegességéből kiemelt és a román függetlenséget és királyságot megteremtette, azt hiszitek, hogy mi hódolat és szeretet dolgában veletek egy nívón állunk! Nálatok az alattvalói hűség nem lett vérré és hússá, mint mi nálunk – azért meggondolatlanságokat visszautasítjuk és elítéljük! Királyunk személye szent és sérthetetlen. Példánk van reá, hogy a magyar király pártütő ellenségét fegyvertelen kézzel egymaga hozta ki a lázongó tömegek közül s meg nem görbült egyetlen haja szála sem.

Éppen a korona iránti tántoríthatatlan hűségünk és ragaszkodó szeretetünknel fogva tartozunk hűségeseknek lenni a hazához és azon alkotmányhoz, a mely számára szentesítve lett. Mi, mint a magyar államnak polgárai, mint királyunknak leghűségesebb alattvalói, nem bírhatunk más aspirációkkal, mint a minőkkel magyar király és a magyar állam bír. Ezen aspirációkban nem szegődhetünk idegen államokhoz, bálvéreinkről legyen szó, mert akkor idegen bálványok előtt imádkoznánk.

És ti következetesen ágenseitek, lapjaitok által

éppen az alattvalói hűséget sértitek meg és ássátok nap-nap után. hogy megrendüljünk a hitben és megtagadjuk a kötelességet a hazával, a királyival szemben. Mi hasznát vennétek ti egy hűtlen népnek, mely titeket is elárulhat majd? Miféle tanok azok, hogy mert mi sokan hűségesek vagyunk a király által szentesített alkotmányhoz, ellenségei vagyunk a románismusnak! Hát a románismus ellenkezik az alkotmánynyal, az alattvalói hűséggel? Ha igen, akkor mi azt a románismust megvetjük és nem kérünk belőle!

Csak pár szót még befejezésül.

Az eddig előadottakból világos lesz minden józan ember előtt, hogy nálunk igen is vannak elégtelen román urak, de a nép nem az. A nép nyugodt és csendes. A magyar törvények alatt gyarapszik; pénz és véradóját szó nélkül fizeti; vallását követheti, nyelvét beszélheti; kultúráját fejthet és senkinek még a haja szála sem görbült meg azért, mert nem magyar. Bizalommal van e nép a magyar iránt; s azokban a községekben, a hol a magyarral együtt van, összeüt-közése nincs. Szeretetlenben és kölcsönös becsülésben élnek a lakók; sehol a magyar állam területén nincs háttérbe szorítva az, a ki munkára vágyik, itt akar élni. Ez az igazság! Mutassatok összeüt-közéseket, de ne a feldrait, mert a feldrai eset tisztán a románok összeüt-közése volt, a melyekkel dokumentálni tudhatnátok, hogy a nép nem békés és nem viseltetik szeretettel a magyar néppel szemben? Nincs erre példátok.

Szerencsénk éppen a nép elégedettségében rejlik; abban tehát, hogy az elégtelenség csak a felszínen ver egy-egy hullámot. A baj az volna, ha a népnél találkoznánk összeütközésekkel és a felszínen volna csendesség. Hanem a dolog nincs így.

Ne vegyétek rősz néven, hogy én szembe állítottam a ti állapotaitokat a mi állapotainkkal. Ezt nem rősz indulatból tettem, sem abból a szándékból, hogy kicsinyeljem eddigi kulturális eredményeiteket. Ti sokat haladtatok és örvend az én lelkem e haladásnak, mert látok egy önálló román államot és román kultúrát, melylyel szemben rokonszenvemot megtagadni semmi körülmény között nem tudnám. Csakhogy azt az önállóságot és kultúrát egy szolid és azoknak megfelelő politikával, valódi érdekeitek felfogása útján, örök időkre biztosítani kellene.

Románia a magyar államnak sokat köszönhet. Függetlensége, királysága kivívásában, elismerésében része van. És Románia a magyar állam barátságára és támogatására mindig számíthat. Jövőre is semmi sem biztosítja a román állam önállóságát, csak az önálló, erős és hatalmas szomszéd magyar állam. Mi szintén féltjük Románia függetlenségét, mint ti. És ott leszünk mellettetek azok ellen, a kik ezen önállóságotokat megtámadják. Mi, ha akarjátok, ha nem, barátotok vagyunk s annak maradunk.

Ilyen körülmények között más volna a ti feladatok, nem az, hogy a magyar államot Európa előtt kicsinyíteni igyekezzetek. A kalandor politika helyett természetes politikát kellene követni, a mely minket és Európát konszolidált állapotaitok és higgadtságatok

felől megnyugtasson. Lehetnek és vannak súrlódások itt a magyar és románok között. A ti szerepetek azonban az volna, hogy közvetítőleg, mértéklőleg csitítólag hassatok reánk románokra és nem az, hogy még ti forgassátok fel a köznyugalmat minálunk. Ez nem lehet a ti és a mi érdekünk. Ti a vasfogó szerepét játszatok ellenségeink kezében, a melylyel azok kikaparnák, ha tudnák, a sült gesztenyét a parázból. Románia ifjúságának, jövő nemzedékének bölcsnek és higgadtnak kellene lennie. A magyar állam veletek keleten a kis államok függetlenségét fentarthatná mindenkivel szemben; de ti egy velünk ellenséges táborban rendre elbuktok. Ez a törekvéstek?

Egy román férfiú azt kérdezte tőlem: ki bízott meg avval, hogy az erdélyi románok nevében beszéljek? Senki. Én megbízásból nem írtam soha.

Hát titeket ki bízott meg, hogy terjedelmes golyafészekkel a hátatokon, belügyeinkbe avatkozzatok és Európához forduljatok a mi nevünkben? Meg vagyok győződve, hogy erre megbízást ti sem kaptatok. Titeket felültetett egy férfiú, a ki ágensetek volt, s a ki a Tribunában össze hazudozott mindent, hogy megbízástoknak megfelelhessen. Felhasználta titeket, hogy undok boszut állhasson egy főpapon, ki ellen személyes gyűlölségnél fogva, irtó háborút viselt; és ti felhasználtattatok magatokat egy piszkos magán boszúra, mely megbélyegez titeket és azt, a ki titeket undokul felhasznált.

Honnan szedték ti adataitokat, a melyek hazugok, mert az igazságtól oly távol állanak, mint az éjszaki a déli pollustól? Ti a Tribunából merített-

tétek összes adataitokat, abból a lapból, a mely egy rosszindulatu ágensetek által lett megszerkesztve, s a melyet most mint igazságot, a fejünkhöz akartok vágni. Ti bogár után indultatok s bevitt a hazugságok piszkos vermébe!

És mert ti beleelegyedtetek a mi belügyeinkbe akkor, amikor titeket közülünk erre senki fel nem kért, hogy tüzes üszköket dobjatok miközénk és meghasonlásba hozzatok minket saját polgártársainkkal szemben, a békés románok mindenikének nem csak joga, de kötelessége tiltakozni ezen beavatkozás ellen és felhívni titeket, hogy csak otthon sepergesetek saját házatok előtt.

Hogy respektálja valaki önállóságotokat, ha ti nem respektáljátok a másét?

En nem akarok juh lenni Senkinek a kedvéért nem ugrom a vízbe, mert ő bele ugrott. Azért gondolkozó lény az ember, hogy önmaga gondolkozzék. A ki a más fejével gondolkozik, az vágassa le a magáét, mert mi szüksége van reá?

Igaz román vagyok, az akarok maradni; nem engedem, hogy nálamnál jobbnak tartsa magát senki sem.

És nem kívánja tőlem senki sem, hogy ne legyek román. Soha sem tagadtam meg népemet, véretem és nem fogom megtagadni sohasem De ön ezen tiszta, szeplőtlen románságomat össze tudom egyeztetni magyar állampolgári jogommal.

A magyar állampolgári jog nincs ellentétben az én nemzetiségemmel. Az ellentéteket ti csináljátok; ti, a kik Európához fordultok hívatlanul a mi nevünkben. Igen, mi románok vagyunk, de polgárai a magyar

államnak, melynek érdekei a mi érdekünk is. Az igaz román ember csak így vélekedhetik, másképpen nem. A ki nem úgy vélekedik az nem valódi román s nem igaz polgára e hazának. Ezen igazsággal a kezemben elbukhatom, de az még nem jelenti azt, hogy eszméitek diadalmaskodtak felettem, hanem azt, hogy én voltam a gyenge.

Elmondám s megkönnyebbült az én lelkem!